

Unga med funktions- nedsättning

FOKUS 17:2

ETABLERING I

ARBETS- OCH SAMHÄLLSLIVET

FOKUS 17

Våra delrapporter till **Fokus 17** är:

Fokus 16:1 Unga nyanländas etablering. Kartläggning av etableringsuppdraget

Fokus 16:2 Unga nyanländas etablering. Verksamhetsexempel och ungas röster

Fokus 17:1 Ungas etablering i arbets- och samhällslivet

Fokus 17:2 Unga med funktionsnedsättning. Etablering i arbets- och samhällslivet

Fokus 17:3 Unga hbtq-personer. Etablering i arbetslivet

Stockholm: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor

Rapporterna går också att ladda ned på www.mucf.se

© **Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor 2017**

Projektledare: **Marcus Ohlström**

Språkgranskning: **Ingrid Bohlin**

Grafisk form: **Typisk Form designbyrå**

Omslagsfoto: **Maskot/Folio**

Foto, inlaga: **S. 4 Johnér/Scandinav, s. 8 August Åberg/Scandinav, s. 16 Anders Andersson/Scandinav, s. 34 Jörgen Wiklund/Scandinav, s. 47 Justem Johnsson/Scandinav, s. 73 Justem Johnsson/Scandinav, s. 89 Scandinav/Scandinav, s. 99 Ann-Sofie Åberg/Scandinav, s. 106 HK Andersson/Scandinav**

Tryck: **TMG Öresund**

Distribution MUCF

Box 17801, 118 94 Stockholm

Tfn: 08-566 219 00

e-post: info@mucf.se

webbplats: www.mucf.se

www.facebook.com/mucf.se

www.twitter.com/ungciv

ISBN: 978-91-88455-43-7

Unga med funktions- nedsättning

FOKUS 17:2

Etablering i arbets- och samhällslivet

Förord

Unga med funktionsnedsättning – etablering i arbets- och samhällslivet är en delrapport inom ramen för myndighetens kartläggning och analys av ungas etablering i arbets- och samhällslivet som pågår 2016–2017.

Unga med funktionsnedsättning har på flera sätt sämre levnadsvillkor än andra unga. Som grupp betraktat har de en fördröjd etablering och en svagare ställning i arbetslivet. De har en större andel deltidsanställningar, mindre andel fasta anställningar, större erfarenhet av arbetslöshet, längre arbetslöshetstider och större erfarenhet av sjukskrivningar än andra unga.

Ser vi till etableringen i samhällslivet för hela gruppen unga med funktionsnedsättning finns få avgörande skillnader jämfört med för andra unga. Däremot har till exempel unga med intellektuella funktionsnedsättningar särskilda behov som inte alltid möts på ett tillfredsställande sätt.

I den här delrapporten sätts särskilt fokus på kommunernas insatser för att främja etableringen för unga med funktionsnedsättning. En slutsats är att betydande ansträngningar görs för att främja etablering i arbetslivet, men att vissa unga med funktionsnedsättning inte fångas upp av befintliga system och att en bättre samordning av olika aktörers insatser behövs.

En annan slutsats är att arbetet för att främja etablering i samhällslivet behöver utvecklas. Många bra insatser görs men området tycks inte lika högt prioriterat som arbetet för att främja etablering i arbetslivet, varken på den lokala eller på den nationella nivån. Mer kunskap behövs, inte minst om framgångsfaktorer och lämpliga arbetsmetoder.

Arbetet med delrapporten har genomförts inom avdelningen för utveckling och analys av Marcus Ohlström, Julia Grosse, James Frempong och Stella Jacobson.

Myndighetens förhoppning är att delrapporten ska öka kunskapen om villkoren för unga med funktionsnedsättning och bidra till att främja deras etablering i arbets- och samhällsliv.

Lena Nyberg, generaldirektör

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor

November 2017

Innehåll

Sammanfattning	6
1 Inledning	9
2 Villkoren för unga med funktionsnedsättning	17
3 Perspektiv från tolv kommuner	46
4 Ungas egna röster	72
5 Huvudsakliga resultat	88
6 Bedömningar och förslag	98
Bilaga 1	
Uppdragsbeskrivning	105
Referenser	107

Sammanfattning

Unga med funktionsnedsättning har på flera sätt sämre levnadsvillkor än andra unga. Som grupp betraktat har de en fördröjd etablering och en svagare ställning i arbetslivet. De har en större andel deltidsanställningar, mindre andel fasta anställningar, större erfarenhet av arbetslöshet, längre arbetslöshetstider och större erfarenhet av sjukskrivningar än andra unga. Vissa unga med funktionsnedsättning, till exempel unga med intellektuella funktionsnedsättningar, möter dessutom större hinder än andra när de vill skapa sig en meningsfull fritid eller engagera sig i samhället.

I den här rapporten konstaterar myndigheten att insatser för att främja etablering av unga med funktionsnedsättning kan samordnas bättre. Glapp mellan olika system gör dessutom att vissa unga med funktionsnedsättning inte får det stöd de behöver. Myndigheten konstaterar också att ansträngningar för att främja ungas etablering i samhällslivet är eftersatta i jämförelse med ansträngningar för att främja ungas etablering i arbetslivet. Det gäller på nationell nivå och tycks gälla även på kommunal nivå.

Myndigheten föreslår att Sveriges kommuner ska ges ansvar att samordna myndighetskontakter och insatser för att främja etablering i arbetslivet för unga med funktionsnedsättning. Förslaget innebär bland annat att kommunerna ska utveckla kompetens för att identifiera behov även hos unga med funktionsnedsättning som inte har rätt till stöd enligt lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade. Förslaget innebär också att kommunerna ska utveckla kompetens för att kunna stödja arbetsgivare som vill anställa unga med funktionsnedsättning.

Vidare föreslår myndigheten att Myndigheten för delaktighet tillsammans med Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor och i samverkan med funktionshindersrörelsen ska ges i uppdrag att ta fram och sprida kunskap om framgångsfaktorer för att främja en meningsfull fritid och ett aktivt samhällsengagemang för unga med funktionsnedsättning.

KAPITEL 1

Inledning

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) har under 2016 och 2017 i uppdrag att kartlägga och analysera ungas etablering i arbets- och samhällslivet (regeringsbeslut 2015a).¹ I den här delrapporten analyseras etablering i arbets- och samhällslivet för unga med funktionsnedsättning.

Myndigheten har tidigare konstaterat att unga med funktionsnedsättning har sämre levnadsvillkor än andra unga på ett flertal områden (Ungdomsstyrelsen 2012). I stor utsträckning bekräftar årets rapport den bilden. Unga med funktionsnedsättning har en fördröjd arbetslivsetablering och också en svagare ställning i arbetslivet med större andel deltidsanställningar, mindre andel fasta anställningar, större erfarenhet av arbetslöshet, längre arbetslöshetstider och större erfarenhet av sjukskrivningar än andra unga.

Vad gäller villkoren för fritid och samhällsengagemang är bilden mer komplex. Om en jämför gruppen unga med funktionsnedsättning som helhet med andra unga framstår färre tydliga skillnader. Däremot finns grupper inom gruppen unga med funktionsnedsättning som möter särskilda utmaningar.

Syftet med denna delrapport är att presentera och analysera ny och aktuell kunskap om etableringen i arbets- och samhällslivet för unga med funktionsnedsättning. Utifrån det lägger myndigheten förslag på konkreta åtgärder för att främja gruppens etablering.

1 För uppdragsbeskrivning se bilaga 1.

Ungdomspolitiken

Den ungdomspolitiska propositionen från 2014 föreslår att målet för ungdomspolitiken ska vara:

Alla ungdomar ska ha goda levnadsvillkor, makt att forma sina liv och inflytande över samhällsutvecklingen.”
(prop. 2013/14:191, s. 16)

Målet är sektorsövergripande. Det gäller inte enbart för ungdomspolitiken utan för alla politikområden som rör unga. Målet är också tänkt att relatera till målen för barnrättspolitiken och det europeiska samarbetet kring unga (prop. 2013/14:191).

I propositionen tydliggörs att alla statliga beslut och insatser som rör unga mellan 13 och 25 år bör ha ett *ungdomsperspektiv*. Ungdomsperspektivet ska ha sin utgångspunkt i att unga har tillgång till sina *mänskliga rättigheter* som de uttrycks i grundlagarna och i Sveriges konventionsåtaganden på området.

Att ett ungdomsperspektiv utgår från mänskliga rättigheter tydliggör att unga mellan 13 och 25 år omfattas av mänskliga rättigheter på samma grunder som den övriga befolkningen. Varje enskild individ har rätt att utöva sina mänskliga rättigheter utan diskriminering.

Unga är en heterogen grupp med individuella rättigheter

Utöver att ett ungdomsperspektiv ska utgå från ungas rätt att få tillgång till sina mänskliga rättigheter är det också ett perspektiv som innebär att unga bör:

- *”betraktas som en mångfald individer*
- *stödjas att bli självständiga ha möjlighet att vara delaktiga*
- *och ha inflytande.”*

(prop. 2013/14:191, s. 22)

Funktionshinderspolitiken

I den funktionshinderspolitiska propositionen från 2017 föreslås det nya nationella målet för funktionshinderspolitiken vara att:

med FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning som utgångspunkt, uppnå jämlikhet i levnadsvillkor och full delaktighet i samhället för personer med funktionsnedsättning.”

(prop. 2016/17:188, s. 22)

För att detta mål ska nås föreslår regeringen att funktionshinderspolitiken inriktas mot följande områden:

- principen om universell utformning
- befintliga brister i tillgängligheten
- individuella stöd och lösningar för individens självständighet
- att förebygga och motverka diskriminering.

Genomförande och avgränsningar

Uppdraget tar fasta på centrala delar av ungdomspolitikerna – möjligheten att bli självständig och delaktig i arbets- och samhällslivet. Även det föreslagna funktionshinderspolitiska målet går i samma riktning. Inriktningarna inom funktionshinderspolitiken kan sägas specificera vägar som man vill gå för att uppnå målet.

Inom ramen för uppdraget har myndigheten valt att göra en bred analys av etablering för unga med funktionsnedsättning. Myndigheten har tidigare genomfört en tematisk analys av levnadsvillkoren för unga med funktionsnedsättning (Ungdomsstyrelsen 2012). I den här delrapporten uppdaterar vi centrala delar av den analysen utifrån ny statistik från myndighetens egen ungdomsenkät som genomfördes 2015. För att bredda analysen har vi dessutom genomfört två intervju-baserade studier. Dels har vi tagit fram helt ny kunskap om hur kom-

Organisation
Projekt
1. Schritt
2. Schritt
3. Schritt

munerna arbetar för att främja etablering i arbets- och samhällsliv för unga med funktionsnedsättning, dels låter vi unga själva berätta om sina upplevelser av övergången till vuxenlivet.

Myndigheten har inom ramen för ett annat regeringsuppdrag (regeringsbeslut 2015b) analyserat etableringen i arbetslivet för unga i gymnasiesärskolan (Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor 2017a). Inom samma uppdrag kommer övergångar mellan olika skolformer och från skola till arbetsliv även för andra unga med funktionsnedsättning att analyseras. Av den anledningen ges skolfrågor mindre utrymme i den här delrapporten.

Även andra aktörer har uppdrag kring unga med funktionsnedsättning och deras etablering. Riksdagens utvärderings- och forskningssekretariat har under 2017 analyserat etableringen för unga med funktionsnedsättning som av Arbetsförmedlingen bedömts ha nedsatt arbetsförmåga (Rapport från riksdagen 2017). Temagruppen Unga i arbetslivet har kartlagt villkoren för unga som har aktivitetsersättning (Temagruppen Unga i arbetslivet 2017). MUCF har tagit även dessa studier i beaktande när inriktningen för den här delrapporten beslutades.

Rapportens disposition

I det här inledande kapitlet går vi igenom definitioner och avgränsningar som vi använt oss av samt beskriver hur vi har gått tillväga för att genomföra uppdraget.

Kapitel 2 analyserar etableringen i arbets- och samhällslivet för unga med funktionsnedsättning. Kapitlet bygger på myndighetens ungdomsenkät som genomfördes 2015.

Kapitel 3 beskriver hur kommunerna i praktiken arbetar med unga med funktionsnedsättning i syfte att underlätta deras etablering. Kapitlet baseras på intervjuer med kommuntjänstepersoner som myndigheten genomfört inom ramarna för uppdraget.

I kapitel 4 berättar unga själva hur det är att leva med en funktionsnedsättning i övergången till vuxenlivet. Kapitlet baseras på intervjuer som myndigheten genomfört inom ramarna för uppdraget.

Kapitel 5 sammanfattar och kommenterar de huvudsakliga resultaten.

Kapitel 6 presenterar förslag på hur etableringen för unga med funktionsnedsättning kan främjas.

Definitioner

Funktionsnedsättning och funktionshinder

I rapporten används Socialstyrelsens definitioner av begreppen funktionsnedsättning och funktionshinder. Funktionsnedsättning definieras som nedsättning av fysisk, psykisk eller intellektuell funktionsförmåga. Funktionshinder definieras som en begränsning som en funktionsnedsättning innebär för en person i relation till omgivningen. Att funktionshinder uppstår i mötet med omgivningen innebär att hinder inte uppstår om samhället är utformat för att kunna användas av alla.

Person med funktionsnedsättning

Det saknas vedertagna definitioner av vem som ska anses ha en funktionsnedsättning. I kapitel 2 avser vi den som i en enkät själv angivit att hen har en funktionsnedsättning som innebär svårigheter i vardagen.

I kapitel 3 har myndigheten valt att inte definiera begreppet funktionsnedsättning. I stället har vi frågat de kommunrepresentanter vi intervjuat vilka de menar ska inkluderas i gruppen. Resultatet redovisas i kapitlet.

I kapitel 4 intervjuar vi unga som tar del av kommunala insatser riktade till unga med funktionsnedsättning. Även där är det alltså kommunernas bedömningar som avgör vem som anses ingå i gruppen.

Etablering i arbetslivet

Med etablering i arbetslivet avses i denna rapport den process som leder fram till att en person kan försörja sig själv genom förvärvsarbete.

Etablering i samhällslivet

Med etablering i samhällslivet avses i denna rapport den process som leder fram till en meningsfull fritid och ett aktivt samhällsengagemang för den enskilde.

Samverkan med andra aktörer

Inför och under arbetet med den här delrapporten har MUCF samverkat med, hämtat in underlag från eller berett möjlighet att lämna synpunkter till Lika unika och deras medlemsförbund, Nätverket Unga för tillgänglighet (NUFT), Funktionsrätt Sverige, Landsrådet för Sveriges Ungdomsorganisationer (LSU), Sveriges Kommuner och Landsting (SKL), Myndigheten för delaktighet, Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan, Socialstyrelsen, Europeiska socialfonden (ESF), Tillväxtverket, Nordiskt välfärdscenter (NVC), Samordnaren för unga som varken arbetar eller studerar, Delegationen för unga och nyanlända till arbete (Dua), Riksdagens utvärderings- och forskningssekretariat (RUFS), Arvsfonden, Samhall AB samt utredningen Flexiblare insatser (exempelvis flexjobb) för att förbättra möjligheten för personer med funktionsnedsättning att få och behålla ett arbete (Flexjobsutredningen).

KAPITEL 2

Villkoren för unga med funktionsnedsättning

I det här avsnittet beskriver vi hur etableringen i arbets- och samhällslivet ser ut för olika grupper av unga. Vi studerar särskilt hur villkoren skiljer sig åt utifrån att ha eller inte ha någon funktionsnedsättning och utifrån att vara tjej eller kille. De empiriska analyserna baserar sig på MUCF:s ungdomsenkät.

Ungdomsenkäten är en representativ undersökning som riktas till personer bosatta i Sverige i åldern 16–25 år. Datainsamlingen sker genom en postal och en webbaserad enkät. Den senaste genomfördes under våren 2015.²

Det är rimligt att anta att ens villkor för att etablera sig i arbets- och samhällslivet inte bara skiljer sig utifrån om en person har en funktionsnedsättning eller inte, utan också utifrån vilken typ av funktionsnedsättning det rör sig om och om den direkt påverkar ens arbetsförmåga (se t.ex. Myndigheten för delaktighet 2016). Vårt underlag är dock för litet för att tillåta fördjupade analyser utifrån olika funktionsnedsättnings särdrag. De vanligaste typerna av funk-

2 Det rörde sig om ett slumpmässigt urval om 5 000 personer och svarsfrekvensen var 46 procent. För att säkerställa att resultaten i studien inte påverkas av alltför stora avvikelser, mellan de personer som deltagit i undersökningen och de som avstått, har vi viktat uppgifterna för stickprovet. Underlag för viktningen har varit födelseår (1989–1999), kön (tjej och kille) samt sex regioner (Norrland, Stockholms län, övriga Svealand, Skåne län, Västra Götalands län och övriga Götaland).

För att räknas som person med funktionsnedsättning i ungdomsenkäten ska en ha svarat ja på frågan *Har du någon funktionsnedsättning som innebär svårigheter i vardagen?* I vårt material var det 13 procent som uppgav att de har en sådan funktionsnedsättning, vilket motsvarar den andel som uppmätts för hela den svenska befolkningen i åldern 16–64 år (Westling 2016).

tionsnedsättningar bland de svarande i ungdomsenkäten är neuropsykiatriska tillstånd som autism och ADHD. Detta skiljer sig från befolkningen i stort där rörelsenedsättning verkar vara den vanligaste typen bland personer med nedsatt arbetsförmåga i åldern 16–64 år (Westling 2016).

I texten kommenterar vi uteslutande skillnader som är statistiskt säkerställda om inte annat anges.³ Detta innebär att skillnader som kan utläsas ur diagram, men som inte kommenteras i löpande text antingen inte är statistiskt säkerställda eller inte har bedömts vara relevanta i sammanhanget.

I myndighetens tematiska analys från 2012 (Ungdomsstyrelsen 2012) konstaterar vi att unga med funktionsnedsättning har sämre levnadsvillkor än andra unga på ett flertal olika områden, däribland etableringen i arbets- och samhällslivet. I den mån vi relaterar till den rapporten eller till 2012 års ungdomsenkät ska det snarare ses som en fond än som en direkt jämförelse då vi inte har analyserat materialet statistiskt i relation till materialet från 2015.

Etablering i arbetslivet

De flesta unga etablerar sig snabbt

De flesta unga har en relativt problemfri väg till arbetslivet. Likväl har vissa delvis överlappande grupper väsentligt större problem. Det gäller till exempel unga personer med funktionsnedsättning, unga med utländsk bakgrund och unga utan fullständiga gymnasiebetyg (Engdahl & Forslund 2015, Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor 2017b).

Unga som har läst yrkesförberedande utbildningar träder in i arbetslivet tidigare än de som har läst en studieförberedande utbildning. De som läst en studieförberedande utbildning påbörjar i stället i stor utsträckning studier på högskolenivå. Av de som läser på hög-

3 När vi undersöker skillnader mellan olika grupper har vi genomgående signifikanstestat de skillnader vi funnit genom att beräkna konfidensintervall på 95 procents säkerhetsnivå.

skolan har en stor majoritet trätt in i arbetslivet redan ett år efter avslutade studier. Deras arbetsinkomster stiger sedan snabbt (Engdahl & Forslund 2015).

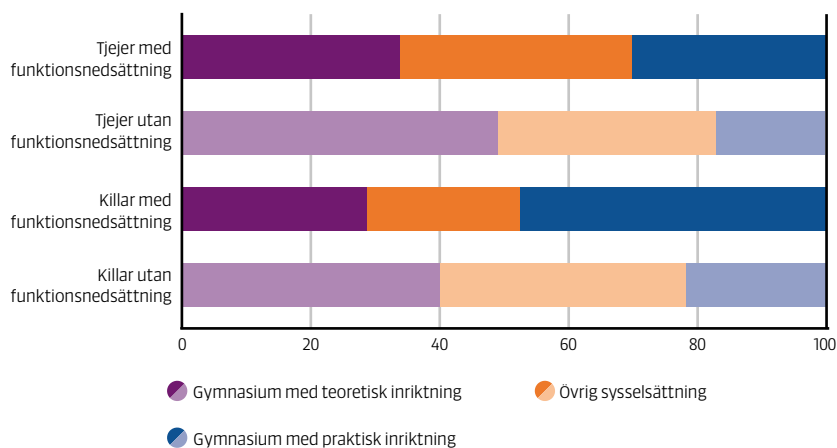
Sysselsättningen för personer i åldern 16–25 år förändras mycket snabbt. Yngre personer befinner sig oftare i utbildning, medan äldre oftare hunnit etablera sig i arbetslivet. Det är välkänt att arbetslöshetsmättet är behäftat med flera brister, inte minst för att studera ungas etablering i arbetslivet, till exempel kan den som studerar samtidigt som hen söker arbete även betraktas som arbetslös (se t.ex. Engdahl & Forslund 2015). Det gör det också svårt att jämföra officiella siffror över arbetslöshet med självrapporterade uppgifter, där en student som söker extrajobb inte nödvändigtvis uppfattar sig själv som arbetslös. Därför har vi valt att inte redovisa arbetslöshets-siffror här utan att i stället jämföra hur olika grupper av unga förhåller sig till varandra.

Fördröjd etablering för unga med funktionsnedsättning

Både MUCF:s ungdomsenkät och tidigare rapporter och forskning visar att unga med funktionsnedsättning har svårare att etablera sig i arbetslivet än unga utan funktionsnedsättning.

Den vanligaste sysselsättningen bland unga mellan 16 och 19 år är gymnasiestudier (se tabell 2.1 i *Tabellbilaga Fokus 17*⁴). Bland unga utan funktionsnedsättning är det betydligt vanligare att läsa studieförberedande teoretiska program än praktiska yrkesförberedande program jämfört med jämnåriga med funktionsnedsättning. Tjejer med funktionsnedsättning läser teoretiska och praktiska inriktningar i ungefär lika stor utsträckning, medan killar med funktionsnedsättning läser praktiska inriktningar i större utsträckning än teoretiska program. Killar med funktionsnedsättning läser även i signifikant större utsträckning praktiska program jämfört med killar utan funktionsnedsättning (figur 2.1).

4 Tillgänglig på www.mucf.se.

Källa: MUCF:s ungdomsenkät 2015.

Kommentar: Figuren visar andelen som uppgett gymnasium med teoretisk respektive praktisk inriktning som huvudsaklig sysselsättning. Summan uppgår därför inte till 100 procent.

Kommentar: Alla skillnader är inte signifikanta. För statistiska signifikanser, se tabell 2.1 i Tabellbilaga Fokus 17, tillgänglig på www.mucf.se.

Figur 2.1. Gymnasieinriktning, 16–19 år, 2015. Procent.

Unga vuxna i åldern 20 till 25 år har till stor del gått över till studier vid universitet eller högskola eller till heltidsarbete (figur 2.2). Generellt arbetar killar heltid i större utsträckning än tjejer. Tjejer studerar däremot i större utsträckning än killar. Det kan tolkas som ett resultat av att killar i högre grad väljer yrkesförberedande gymnasieprogram och därmed snabbare hittar en väg in i arbetslivet.

För unga med funktionsnedsättning är situationen en annan. Framför allt står de i större utsträckning utanför både studier och heltidsarbete. Bland tjejer med funktionsnedsättning är det enbart en sjättedel som studerar och en sjättedel som arbetar heltid, vilket kan jämföras med att cirka en tredjedel tjejer utan funktionsnedsättning studerar och ytterligare en tredjedel arbetar heltid. I båda fallen är skillnaderna signifikanta. Bland killar med funktionsnedsättning uppger enbart 23 procent att de arbetar heltid, vilket står i skarp kontrast till att hela 44 procent utan funktionsnedsättning gör det. Omvänt är det enbart 15 procent bland killar med funktionsnedsätt-

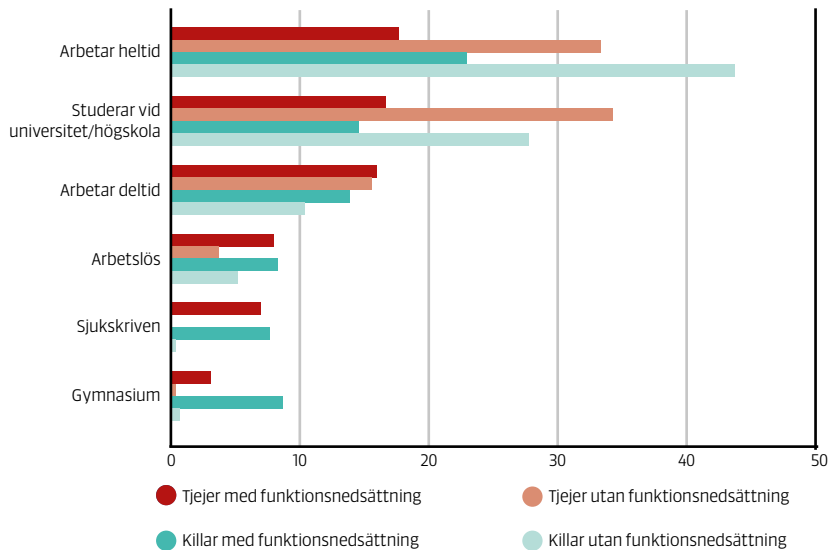
ning som läser på högskolenivå jämfört med 28 procent bland killar utan funktionsnedsättning.

Det verkar vidare även finnas en lätt fördröjning i etableringsprocessen för unga med funktionsnedsättning. Detta gäller särskilt killar med funktionsnedsättning där 9 procent i åldern 20–25 år uppger att de är gymnasieelever, medan enbart 1 procent bland killar i samma ålder utan funktionsnedsättning gör det.

Denna bild av att det är svårare för unga med funktionsnedsättning att komma i utbildning och i förlängningen i arbete bekräftas även av registerbaserad och annan forskning som visar att de löper stor risk att hamna i gruppen unga som varken arbetar eller studerar och är överrepresenterade bland inskrivna arbetslösa (Arbetsförmedlingen 2016, Olofsson 2014, SOU 2013:74, SOU 2017:9).

Längre tids sjukskrivning försvårar rimligen möjligheterna till eget arbete och egen försörjning. Ungdomsenkäten visar att en inte obetydlig andel unga med funktionsnedsättning uppger sig vara sjukskrivna (7 procent tjejer och 8 procent killar) när de är i åldern 20–25 år, något som i princip inte alls förekommer bland unga utan funktionsnedsättning (figur 2.2).

Något mindre än hälften av de unga anser att deras arbete motsvarar deras utbildning och deras kvalifikationer. Här kan vi dock inte se några säkerställda skillnader mellan unga med och utan funktionsnedsättning (inte redovisat i figur).

Källa: MUCF:s ungdomsenkät 2015.

Kommentar: Figuren visar enbart ett urval kategorier av ungas huvudsakliga sysselsättning. Summan uppgår därför inte till 100 procent.

Kommentar: Alla skillnader är inte signifikanta. För statistiska signifikanser, se tabell 2.1 i Tabellbilaga Fokus 17, tillgänglig på www.mucf.se.

Figur 2.2. Huvudsaklig sysselsättning, 20-25 år, 2015. Procent.

Våra resultat ligger följaktligen i linje med Myndigheten för delaktighets slutsatser när de genomförde en samlad utvärdering av funktionshinderspolicen 2011–2016 som visar att personer med funktionsnedsättning som medför nedsatt arbetsförmåga generellt har sämre arbetsmarknads- och utbildningsutfall än den övriga befolkningen (Myndigheten för delaktighet 2016).

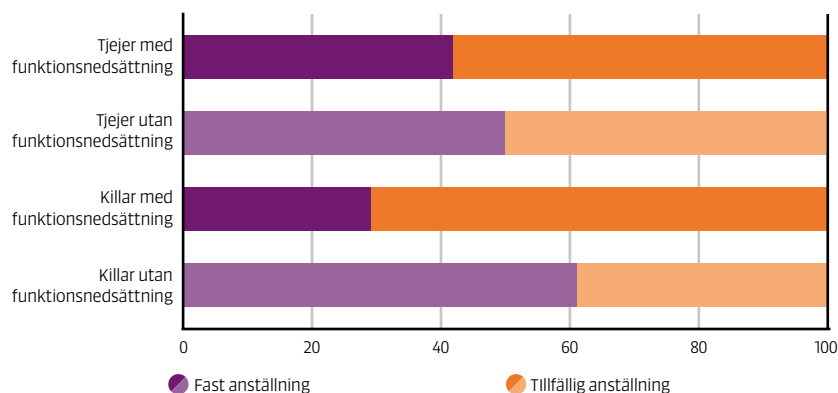
Flera studier pekar på bristande tillgänglighet som en orsak till att personer med funktionsnedsättning har lägre utbildningsnivå. De pekar bland annat på att många elever med funktionsnedsättning inte får det stöd de behöver för att nå så långt som möjligt i sin utbildning. Detta gäller särskilt elever som har gått ut gymnasiesärskolan (Myndigheten för delaktighet 2016).

Andra hindrande faktorer i utbildningsmiljön för elever med funktionsnedsättning är övergångar och skolbyten där elever med särskilda

behov inte alltid fångas upp av befintliga system. Detta kan leda till att elever många gånger får vänta länge innan de får det stöd de har rätt till eller utreds för ett åtgärdsprogram. Forskning tyder på bristande kunskap hos skolpersonal för att upptäcka elever i behov av stöd och i att anpassa undervisningen utifrån deras behov (Myndigheten för delaktighet 2016).

Killar med funktionsnedsättning har oftare än andra tillfälliga anställningar

Det svenska anställningsskyddet utmärker sig i ett internationellt perspektiv genom den stora skillnaden mellan ett starkt skydd för tillsvidareanställningar och mycket få begränsningar för att utnyttja tidsbegränsade anställningar och bemanningsföretag. En effekt av anställningsskyddets utformning är att många unga på väg in i arbetslivet har upprepade korta anställningsperioder. Andelen unga med tidsbegränsade anställningar har ökat kraftigt i ekonomin sedan början av 1990-talet (Engdahl & Forslund 2015).

Källa: MUCF:s ungdomsenkät 2015.

Kommentar: Alla skillnader är inte signifikanta. För statistiska signifikanser, se tabell 2.2 i Tabellbilaga Fokus 17, tillgänglig på www.mucof.se.

Figur 2.3. Anställningstrygghet, 16–25 år, 2015. Procent.

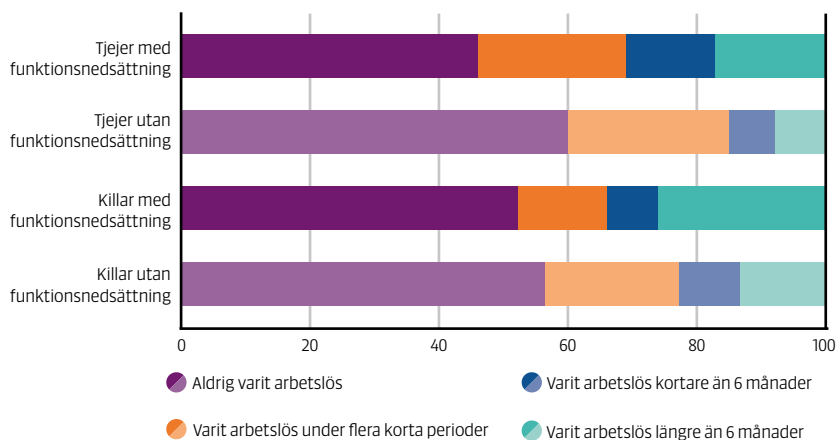
Unga med funktionsnedsättning har fast anställning i mycket mindre utsträckning än unga utan funktionsnedsättning enligt ungdomsenkäten (figur 2.3). Särskilt bland killar finns betydande skillnader utifrån funktionsförmåga. Det är endast knappt tre av tio killar med funktionsnedsättning som har fast anställning jämfört med sex av tio killar utan funktionsnedsättning. Bland förvärvsarbetande tjejer har cirka hälften fast anställning oavsett funktionsförmåga. Val av bransch och typer av jobb skulle kunna ha betydelse för dessa skillnader, men vi saknar uppgifter om hur yrkesvalen ser ut för respektive grupp.

Stor risk för långtidsarbetslöshet bland unga med funktionsnedsättning

Arbetsförmedlingen slår fast att det pågår en utveckling mot att en större andel av de inskrivna arbetslösa har längre arbetslöshetstider och att inslaget av strukturarbetslösa ökar, vilket delvis förklaras av att en allt större andel av de inskrivna arbetslösa tillhör grupper som har svårt att hitta ett varaktigt arbete. Här visar Arbetsförmedlingens verksamhetsstatistik bland annat att unga med funktionsnedsättning som innebär nedsatt arbetsförmåga och unga som saknar en fullständig gymnasieutbildning är överrepresenterade bland inskrivna arbetslösa ungdomar som har arbetslöshetstider på 12 månader eller mer (Arbetsförmedlingen 2016). Ungdomar med nedsatt arbetsförmåga är extra utsatta. De utgör omkring 15 procent av samtliga inskrivna arbetslösa ungdomar, men svarar samtidigt för 29 procent av de med arbetslöshetstider på 12 månader eller mer. Bland dem med arbetslöshetstider på 24 månader eller mer utgör unga med nedsatt arbetsförmåga 42 procent (Arbetsförmedlingen 2016).

Resultaten från MUCF:s ungdomsenkät är inte lika entydiga för arbetslöshet bland unga med funktionsnedsättning. Visserligen uppgav 5 procent av de unga utan funktionsnedsättning i åldern 20–25 år att de var arbetslösa vid mättillfället, vilket kan jämföras med 8 procent bland de unga med funktionsnedsättning. Men dessa skillnader är inte signifikanta.

Men inte enbart aktuell arbetslöshet kan ha betydelse för att bedöma ungas förankring i arbetslivet, utan även deras erfarenhet av tidigare arbetslöshet (figur 2.4).

Källa: MUCF:s ungdomsenkät 2015.

Kommentar: Alla skillnader är inte signifikanta. För statistiska signifikanser, se tabell 2.3 i Tabellbilaga Fokus 17, tillgänglig på www.mucf.se.

Figur 2.4. Erfarenhet av arbetslöshet, 16–25 år, 2015. Procent.

Unga med funktionsnedsättning har i större utsträckning varit arbetslösa överlag och i synnerhet under längre perioder än unga utan funktionsnedsättning. Medan drygt hälften av tjejerna med funktionsnedsättning varit ofrivilligt arbetslösa någon gång delar enbart 39 procent av tjejerna utan funktionsnedsättning denna erfarenhet. Både tjejer och killar med funktionsnedsättning har varit långtidsarbetslösa (17 respektive 26 procent) i betydligt större utsträckning än tjejer och killar utan funktionsnedsättning (8 respektive 14 procent). Det motsvarar samma mönster som vi såg i 2012 års kartläggning av villkoren för unga med funktionsnedsättning (Ungdomsstyrelsen 2012).

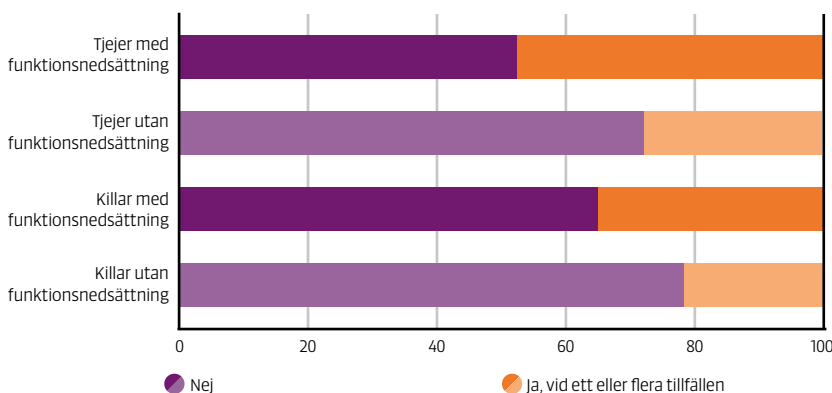
Kunskap saknas om ekonomisk utsatthet bland unga med funktionsnedsättning

Att stå utanför arbetslivet innebär en förhöjd risk för ekonomisk utsatthet i bemärkelsen att ha låga inkomster och behöva försörjningsstöd. Bland arbetslösa och bland dem som står utanför arbetslivet är andelen ekonomiskt utsatta som högst medan de som är etablerade i arbetslivet löper liten risk för sådan utsatthet. I förlängningen innebär det att de flesta unga, närmare bestämt de som efter en övergångsfas hittar vägar in i arbetslivet, inte riskerar ekonomisk utsatthet (Socialstyrelsen 2010).

Det finns inte särskilt mycket forskning kring hur den ekonomiska situationen för unga med funktionsnedsättning ser ut. Personer med funktionsnedsättning har generellt betydligt mindre ofta någon löneinkomst under året, och den är lägre än övriga ungas. I stället har de betydligt oftare sjuk- eller aktivitetsersättning, oftare sjukpenning, men mindre ofta arbetslöshetsersättning eftersom många inte har arbetat eller arbetat tillräckligt länge för att ha rätt till ersättning. De har oftare också försörjningsstöd och lägre disponibel inkomst än andra unga (Socialstyrelsen 2010).

Unga med funktionsnedsättning har svårare att klara sina utgifter

De flesta unga uppgav i ungdomsenkäten att de inte haft några svårigheter att klara de löpande utgifterna för mat, hyra, räkningar med mera under de senaste tolv månaderna (figur 2.5).

Källa: MUCF:s ungdomsenkät 2015.

Kommentar: Ja är en sammanslagning av svaren Ja, vid ett tillfälle och Ja, vid flera tillfällen.

Kommentar: Alla skillnader är inte signifikanta. För statistiska signifikanser, se tabell 2.4 i Tabellbilaga Fokus 17, tillgänglig på www.mucl.se.

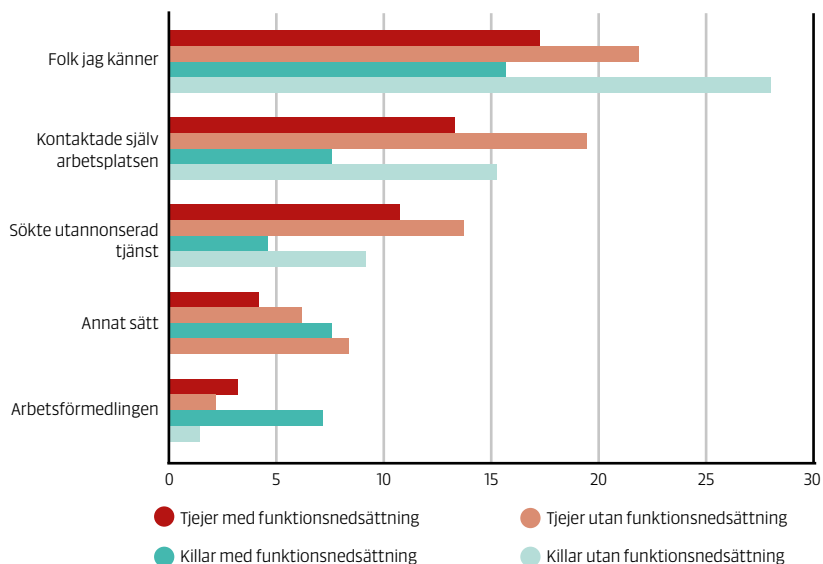
Figur 2.5. Svårighet att klara löpande utgifter, 16–25 år, 2015. Procent.

Likväl finns det betydande skillnader mellan grupperna där unga med funktionsnedsättning framstår som mer utsatta oavsett kön. Medan knappt hälften av tjejerna med funktionsnedsättning uppger att de haft problem med sin försörjning är det enbart en dryg fjärdedel av tjejerna utan funktionsnedsättning som haft liknande svårigheter. På motsvarande sätt har 35 procent av killarna med funktionsnedsättning upplevt ekonomiska problem under det senaste året, medan bara 21 procent av killarna utan funktionsnedsättning gjort det. Mönstret är detsamma som vid 2012 års mätning (Ungdomsstyrelsen 2012).

Det är rimligt att anta att den ovan konstaterade ojämlikheten i sysselsättning utifrån funktionsförmåga kan ha betydelse för ungas försörjning. Att killar tycks klara sig bättre ekonomiskt skulle kunna hänga samman med att de i något mindre utsträckning studerar på eftergymnasial nivå och därför tidigare får en inkomst från förvärvsarbete.

Det personliga nätverket ger jobb

Det vanligaste sättet att ha fått sitt jobb är genom sitt personliga nätverk (figur 2.6). Därefter att själv kontakta arbetsplatsen och först därefter utifrån att ha sökt en utannonserad tjänst.

Källa: MUCF:s ungdomsenkät 2015.

Kommentar: Alla skillnader är inte signifikanta. För statistiska signifikanser, se tabell 2.5 i Tabellbilaga Fokus 17, tillgänglig på www.mucf.se.

Figur 2.6. Kanaler in i arbetslivet, 16–25 år, 2015. Procent.

Det är dock betydligt mindre vanligt bland unga med funktionsnedsättning att ha fått sitt senaste arbete genom människor de känner eller efter att själva ha kontaktat arbetsplatsen. Dessa skillnader står till stor del killar med funktionsnedsättning för. Omvänt tycks arbetsförmedlingen fylla en funktion för killar med funktionsnedsättning, medan betydelsen av denna kanal nästan är försumbar för unga utan funktionsnedsättning, men även för tjejer med funktionsnedsättning. Att söka utannonserade tjänster verkar vara ett framgångsrikt sätt för tjejer att få jobb oavsett funktionsförmåga.

Sådana skillnader i på vilket sätt unga fått arbete kunde vi inte se vid analysen av 2012 års ungdomsenkät (Ungdomsstyrelsen 2012).

Tjejer med funktionsnedsättning mobbade i skolan och på arbetsplatsen

Goda förutsättningar att klara av sin utbildning samt trivsel i skolan, bland annat genom att inte bli diskriminerad, ökar chansen att vilja vara kvar i skolan för att fullfölja sin utbildning och därmed ha möjlighet att skaffa sig ett jobb senare. I nästa steg bäddar möjligheten att få tillräckligt med stöd på en befintlig arbetsplats, samt att inte bli diskriminerad, för att kunna prestera bra och på så sätt etablera sig i arbetslivet.

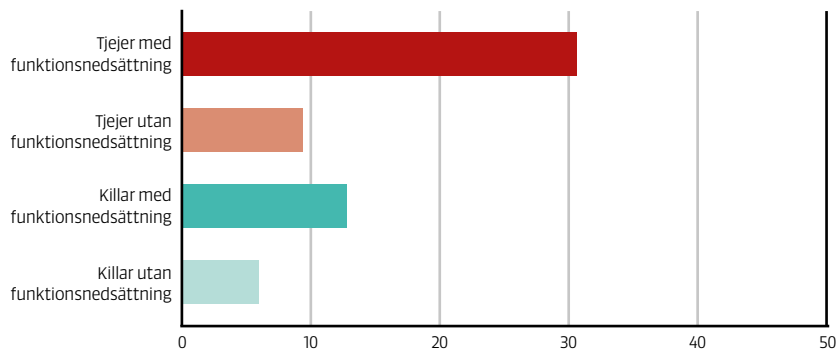
Ser en till skolan verkar funktionsnedsättning påverka trivseln och möjligheterna negativt. Elever med funktionsnedsättning trivs oftare sämre i skolan än de utan funktionsnedsättning, vilket också kan ge konsekvenser i prestation och resultat (Myndigheten för delaktighet 2016).

Ser en till arbetslivet är personer med funktionsnedsättning, enligt rapporter från SCB och Myndigheten för delaktighet (Myndigheten för delaktighet 2016, Westling 2013), överrepresenterade bland de som upplevt dåligt bemötande av arbetsgivare eller direkt kränkande särbehandling.

Men inte enbart bristande stöd, utan även diskriminering påverkar människors möjligheter att utbilda och försörja sig. Det vanligaste är diskriminerande attityder bland arbetsgivare. Det är vanligare att kvinnor mött negativa attityder hos arbetsgivare på grund av funktionsnedsättningen än att män gjort det. Det är främst personer med nedsatt arbetsförmåga som uppger att de mött negativa attityder. Personer som inte är i arbete uppger i större utsträckning att de blivit utsatta jämfört med personer som är i arbete (Westling 2013, 2016). En tolkning som ligger nära är att detta kan ha påverkat deras möjligheter att få ett arbete negativt som att arbetsgivare inte tror att de skulle klara av sina arbetsuppgifter lika bra som andra arbetstagare eller att arbetsgivare ogärna vill anstränga sig för att anpassa arbets-situationen för personer med särskilda behov.

Rapporterna från MFD och SCB visar att det inte är någon skillnad utifrån ålder avseende andelen som svarat att de varit utsatta för mobbning, trakasserier eller kränkning (Myndigheten för delaktighet 2016, Westling 2013). Däremot upplever sig yngre generellt sett mindre ofta vara diskriminerade på arbetsplatsen än personer mellan 30 och 49 år, medan det inte finns någon säkerställd skillnad mot personer mellan 50 och 65 år (Westling 2016).

I ungdomsenkäten undersöker vi ungas erfarenhet av diskriminering i skolan, på utbildningen eller på arbetsplatsen genom att fråga om ungas erfarenhet av att ha blivit mobbade eller utfrysta i dessa sammanhang (figur 2.7).

Källa: MUCF:s ungdomsenkät 2015.

Kommentar: Alla skillnader är inte signifikanta. För statistiska signifikanser, se tabell 2.6 i *Tabellbilaga Fokus 17*, tillgänglig på www.mucf.se.

Figur 2.7. Andel som blivit mobbad eller utfryst i skolan/utbildningen/arbetet, 16-25 år, 2015. Procent.

I enlighet med annan forskning som visar att det är vanligare att kvinnor generellt mött negativa attityder hos arbetsgivare kopplade till funktionsnedsättningen verkar även tjejerna med funktionsnedsättning drabbas hårdare genom att ha blivit mobbade eller utfrysta i större utsträckning än andra grupper i vår mätning. Drygt 30 procent av tjejerna med funktionsnedsättning uppger sig ha varit med om mobbning i en utbildnings- eller arbetsrelaterad situation. Det skiljer

sig signifikant från den upplevelse som tjejer utan funktionsnedsättning (10 procent) och killar med funktionsnedsättning (13 procent) har. Detta mönster känner vi även igen från 2012 års ungdomsenkät (Ungdomsstyrelsen 2012). Att kvinnor med funktionsnedsättning drabbas i större utsträckning än män med funktionsnedsättning ligger i linje med att kvinnor generellt är utsatta i högre grad än män, oavsett ålder och utbildningsnivå samt bland såväl inrikes som utrikes födda (Westling 2016).

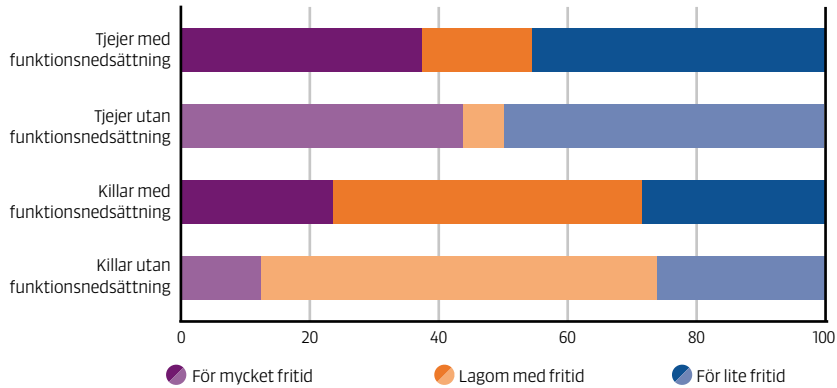
Vid en ytterligare delning av gruppen i yngre (16–19 år) och äldre (20–25 år) ser vi samma nivåer av erfarenhet av mobbning, vilket tyder på att det inte finns några grundläggande skillnader mellan miljön i skolan, på utbildningen eller på arbetsplatsen (inte redovisat i figur).

Etablering i samhällslivet

När vi beskriver ungas etablering i samhällslivet avser vi främst deras tillgång till och typen av fritidsaktiviteter och föreningsengagemang samt deras valdeltagande.

Tjejer med för mycket eller för lite fritid

Hur mycket eller hur lite fritid uppfattar sig då unga ha? Här spelar kön roll, men inte funktionsförmåga (figur 2.8).

Källa: MUCF:s ungdomsenkät 2015.

Kommentar: Alla skillnader är inte signifikanta. För statistiska signifikanser, se tabell 2.7 i Tabellbilaga Fokus 17, tillgänglig på www.mucf.se.

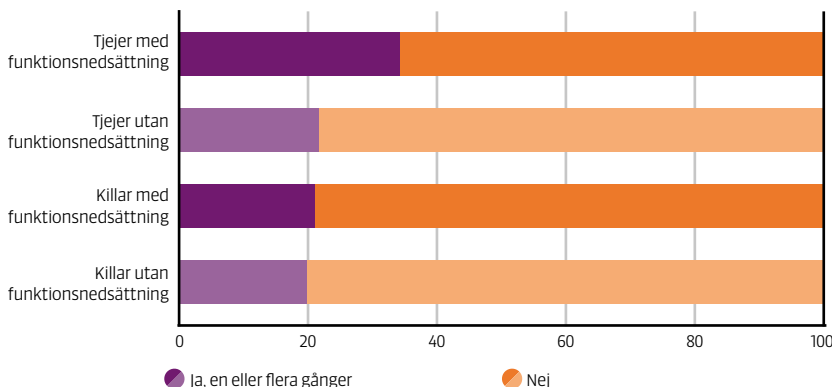
Figur 2.8. Upplevelsen av fritid, 16–25 år, 2015. Procent.

En betydligt större andel killar än tjejer anser att de har lagom med fritid. Detta gäller både killar med och killar utan funktionsnedsättning. Däremot ser vi inget enhetligt mönster utifrån funktionsförmåga här. Det är en större andel tjejer med än utan funktionsnedsättning som anser sig ha lagom med fritid. För killarna är det tvärtom. En större andel killar utan än med funktionsnedsättning anser sig ha lagom med fritid.

Bland tjejerna är det ungefär lika vanligt att känna att en har för mycket fritid som det är att ha för lite, kring 40 procent svarar så oavsett funktionsförmåga. Bland killarna utan funktionsnedsättning ser vi att det är mer än dubbelt så vanligt att uppleva sig ha för lite fritid (26 procent) som för mycket (12 procent). Att ha en funktionsnedsättning behöver alltså inte generellt innebära att en inte vet vad en ska göra på sin fritid.

Otillgängliga fritidsverksamheter för tjejer med funktionsnedsättningar

En annan aspekt är hur lätt eller hur svårt det är att ägna sig åt den fritidsaktivitet en önskar. Därför har vi frågat de unga om de behövt avstå från att delta i någon aktivitet på grund av att den inte varit anpassad eller tillgänglig för dem.

Källa: MUCF:s ungdomsenkät 2015.

Kommentar: Ja är en sammanslagning av svaren Ja, någon gång och Ja, flera gånger.

Kommentar: Alla skillnader är inte signifikanta. För statistiska signifikanser, se tabell 2.8 i Tabellbilaga Fokus 17, tillgänglig på www.mucf.se.

Figur 2.9. Andel som någon gång avstått från en fritidsverksamhet på grund av otillgänglighet, 16-25 år, 2015. Procent.

Här utmärker sig framför allt tjejer med funktionsnedsättning, 34 procent uppgav att de upplevt sådana hinder under de senaste tolv månaderna jämfört med omkring 20 procent i alla andra grupper (figur 2.9). Bryter vi ned materialet ännu mer syns även signifikanta skillnader mellan tjejer med funktionsnedsättning och killar med funktionsnedsättning som säger sig ha avstått flera gånger (18 procent tjejer jämfört med 7 procent killar, inte redovisat i figur).

Men det räcker inte med att unga kan ta sig till en aktivitet för att de ska ha förutsättningar för en meningsfull fritid. De måste även kunna känna sig trygga i samband med aktiviteten. Därför frågade vi även om mobbning i samband med en ledarledd aktivitet. Det visar

sig att det är mycket ovanligt att unga varit med om kränkande särbehandling i detta sammanhang och vi såg inga signifikanta skillnader mellan grupperna (inte redovisat i figur).

Fritidsaktiviteter allmänt och i föreningslivet

Det finns skillnader mellan hur olika grupper av unga deltar i föreningslivet. Killar är till exempel i högre grad medlemmar i idrottsföreningar än tjejer. Ungdomar i de högre socioekonomiska grupperna är medlemmar i en idrottsförening och motionerar i betydligt högre grad än ungdomar i de lägre socioekonomiska grupperna (Blomdahl & Elofsson 2006):⁵

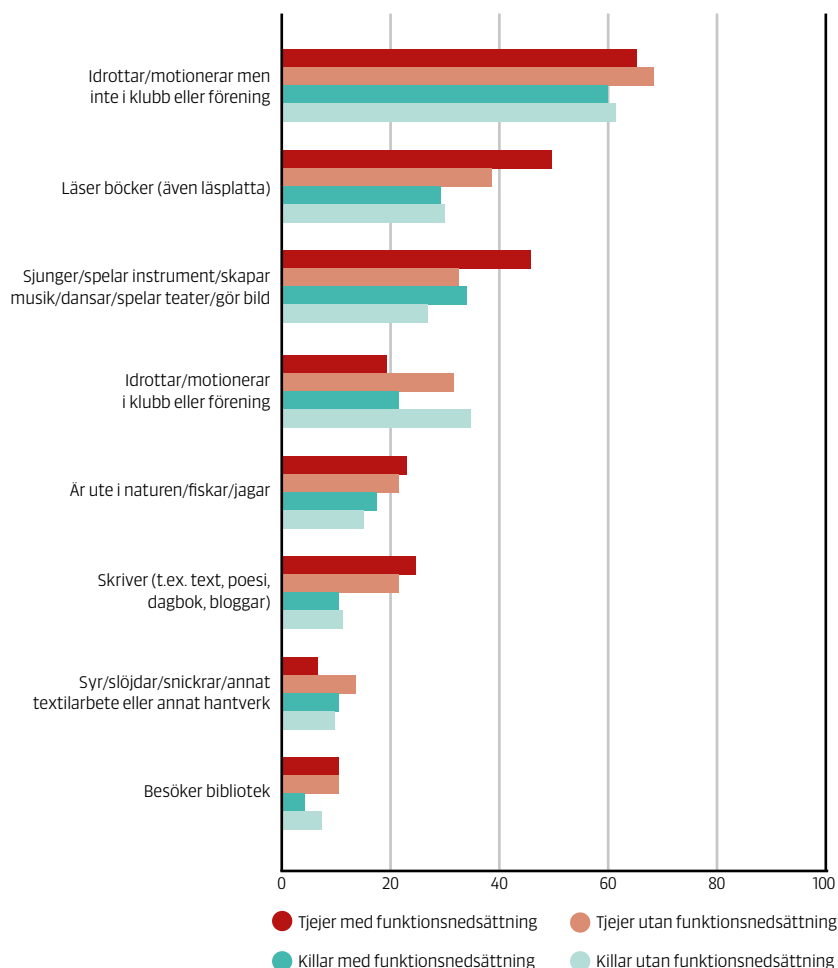
I vilken grad unga med funktionsnedsättning är medlemmar i den svenska idrottsrörelsen eller allmänt är fysiskt aktiva tycks det generellt finnas mycket lite forskning om (Lengheden, Elofsson & Blomdahl 2015).

Med hjälp av material från ungdomsenkäten undersöker vi vilka fritidsaktiviteter unga ägnar sig åt, organiserat och oorganiserat, och hur deras frivilligengagemang ser ut.

Inte lika självklart att träna i förening för unga med funktionsnedsättning

Olika fritidsaktiviteter har olika karaktär. Vissa lämpar sig bättre än andra att utöva ofta. Här har vi valt att enbart kommentera de aktiviteter som relativt många uppgett att de ägnar sig åt minst en gång i veckan. Träning är ett exempel på aktivitet som många unga väljer att göra mycket ofta.

5 Forskarna bakom studien *Ung livsstil* påpekar också att det över tid blivit allt svårare att mäta i vilken utsträckning barn och ungdomar är med i idrottsföreningar, framför allt då de har svårt att skilja mellan träning som utförs inom ramen för ideella föreningar och den som kan räknas som kommersiella alternativ, till exempel gym i företags regi (Blomdahl & Elofsson 2006).

Källa: MUCF:s ungdomsenkät 2015.

Kommentar: Alla skillnader är inte signifikanta. För statistiska signifikanser, se tabell 2.9 i *Tabellbilaga Fokus 17*, tillgänglig på www.mucf.se.

Figur 2.10. Fritidsaktiviteter som utförs minst en gång per vecka, 16–25 år, 2015. Procent.

Att idrotta på egen hand är den aktivitet som unga i störst utsträckning ägnar sig åt varje vecka bland både unga med och unga utan funktionsnedsättning (figur 2.10). Mellan sex och sju av tio unga tränar på egen hand minst en gång i veckan. Här avviker dock gruppen killar med

funktionsnedsättning där nästan en fjärdedel (23 procent) aldrig motiverar utanför föreningslivet, vilket står i skarp kontrast mot en åttondel (13 procent) bland killar utan funktionsnedsättning och mot tjejer med funktionsnedsättning (10 procent) (framgår inte av figur).

Ser vi till idrottsaktiviteter inom ramen för föreningar finns även där tydliga skillnader, medan en tredjedel av de unga utan funktionsnedsättning, oavsett kön, ägnar sig åt att träna i en klubb varje vecka är det enbart runt en femtedel som gör det bland unga som har en funktionsnedsättning. Vidare är det betydligt vanligare bland killar med funktionsnedsättning att aldrig träna i en förening (73 procent) jämfört med bland killar utan funktionsnedsättning (54 procent). Detta mönster där unga med funktionsnedsättning är mindre fysiskt aktiva än de utan funktionsnedsättning såg vi redan i vår senaste analys av ungdomsenkäten och även i bearbetningar av SCB:s ULF-undersökningar (Ungdomsstyrelsen 2012).

Sedan kan förutsättningarna även skilja sig åt för olika grupper av unga beroende på vilken typ av funktionsnedsättning de har. Forskningen kring fysisk aktivitet bland ungdomar med intellektuell utvecklingsstörning pekar på blandade resultat där vissa pekar mot att dessa ungdomar i mindre utsträckning är aktiva än andra ungdomar i samma ålder, medan andra tyder på att de är lika, eller till och med mer, fysiskt aktiva (Frey, Stanish & Temple 2008).

Ungdomar i särskolan är medlemmar i en idrottsförening i lägre grad än övriga ungdomar. Tjejer i särskolan är generellt i minst utsträckning med i en idrottsförening. Flera hinder pekas ut som anledningar till detta som att särskoleeleverna oftare har långsammare inlärningsförmåga och sämre hälsotillstånd som i sig kan begränsa möjligheterna att idrotta. Men det kan också handla om att föräldrarna till dessa elever inte orkar stimulera till fysisk aktivitet eller att det inte alltid finns tillgång till ledsagare eller personlig assistent. Ytterligare hinder kan vara att särskoleeleverna har svårare att själva ta sig till aktiviteten, att organiseringen av idrotten inte passar dem eller negativa reaktioner från omgivningen på någon som uppfattas som annorlunda (Blomdahl & Elofsson 2011).

Läsning och skapande vanligare bland tjejer

Cirka 30 procent av alla unga ägnar sig åt egna kulturaktiviteter som att sjunga, skapa musik eller spela teater varje vecka. Här utmärker sig tjejer med funktionsnedsättning där nästan hälften (45 procent) ägnar sig åt sådant att jämföra med enbart en tredjedel bland tjejer utan funktionsnedsättning. Tydliga könsskillnader finns bland tjejer och killar oavsett funktionsförmåga när vi ser till dem som svarat att de aldrig ägnar sig åt kulturskapande (12–15 procent bland tjejerna mot 40–46 procent bland killarna).

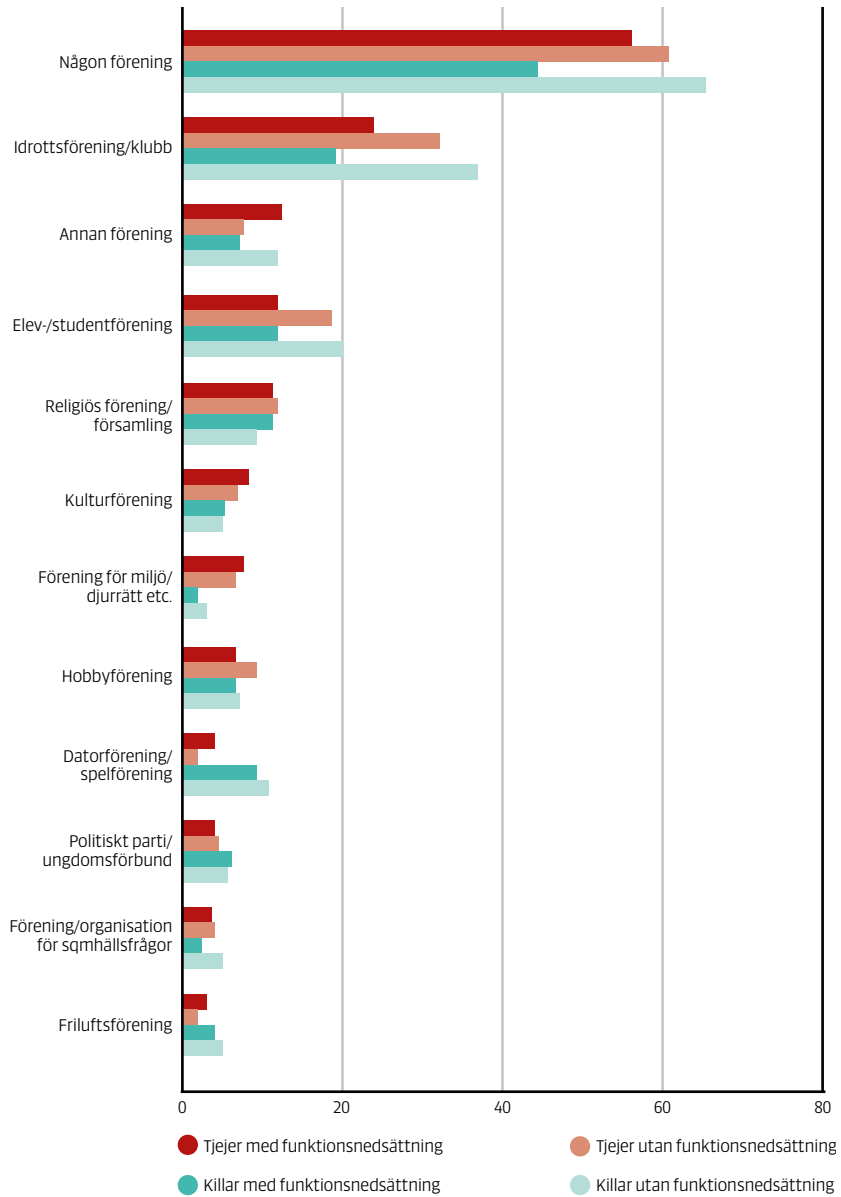
Skrivande tycks också vara en tydligt könad aktivitet som omkring en fjärdedel av alla tjejer ägnar sig åt varje vecka, medan enbart drygt en tiondel av alla killar gör det. Omvänt är det cirka 70 procent killar som aldrig skriver mot 36 procent av tjejerna med respektive 47 procent av tjejerna utan funktionsnedsättning.

I övrigt ser vi inga tydliga skillnader mellan de olika grupperna.

Könsuppdelade djurrätts- och spelföreningar utifrån medlemskap

Att vara aktiv i föreningslivet kan ses som ytterligare ett sätt att vara etablerad i samhällslivet och en majoritet av de unga är medlemmar i någon förening. Det är dock betydligt vanligare att unga utan funktionsnedsättning är med (64 procent) än att unga med funktionsnedsättning är det (50 procent) (figur 2.11). Det är främst killarna med funktionsnedsättning som står utanför det organiserade föreningslivet och som står för större delen av denna skillnad.

När vi undersökt medlemskap i ett antal olika typer av föreningar som kan tänkas vara relevanta för unga framträder i viss mån könsskillnader tydligare än skillnader utifrån funktionsförmåga.

Källa: MUCF:s ungdomsenkät 2015.

Kommentar: Alla skillnader är inte signifikanta. För statistiska signifikanser, se tabell 2.10 i Tabellbilaga Fokus 17, tillgänglig på www.mucf.se.

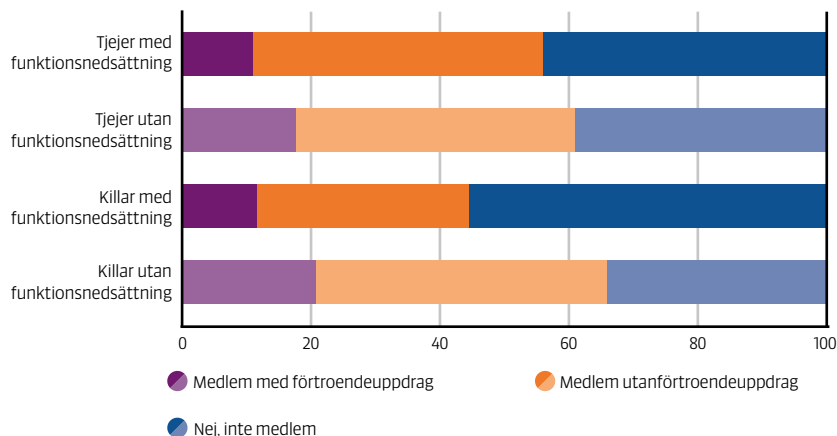
Figur 2.11. Föreningsmedlemskap, 16–25 år, 2015. Procent.

Idrottens dominerande position i ungas fritidsliv generellt återspeglar sig även i att en stor andel unga är medlemmar i idrottsföreningar. Unga med funktionsnedsättning är underrepresenterade i dessa föreningar, särskilt killar med funktionsnedsättning. Unga med funktionsnedsättning och i synnerhet killar med funktionsnedsättning är också underrepresenterade när det gäller medlemskap i elev- eller studentföreningar.

Tydliga könsskillnader, men inte skillnader utifrån funktionsförmåga, ser vi för medlemskap i föreningar som rör miljö eller djurrätt där tjejerna dominerar och för dator- eller spelföreningar där killarna är medlemmar i betydligt större utsträckning.

Dessa könsskillnader har även uppmärksammats i andra studier. Resultaten från studien *Ung livsstil* visar att killar (10–19 år) i större utsträckning än tjejer är med både i föreningar generellt och i idrottsföreningar specifikt och att tjejer i något högre grad än killar är med i det övriga föreningslivet. Killars överrepresentation i idrottsföreningar, samtidigt som idrotten har en så dominerande position, gör att killar generellt är överrepresenterade som föreningsmedlemmar. Men killar och tjejer efterfrågar också olika utbud av fritidsaktiviteter, vilket till exempel syns i att killar i större utsträckning vill att kommunerna ska satsa på idrottsföreningar och idrottsanläggningar samtidigt som utbudet också i större utsträckning anpassas efter dessa önskemål. Det har tolkats som att den typ av idrott som finns med i Riksidrottsförbundets utbud i dag stämmer bättre överens med traditionellt manliga än med traditionellt kvinnliga könsidentiteter (Blomdahl, Elofsson, Åkesson & Lengheden 2014).

En mindre andel förtroendeuppdrag bland unga med funktionsnedsättning

Källa: MUCF:s ungdomsenkät 2015.

Kommentar: Alla skillnader är inte signifikanta. För statistiska signifikanser, se tabell 2.11 i Tabellbilaga Fokus 17, tillgänglig på www.mucf.se.

Figur 2.12. Medlemskap och förtroendeuppdrag i minst en förening, 16–25 år, 2015. Procent.

Unga med funktionsnedsättning har mer sällan förtroendeuppdrag än andra unga. Skillnaden är särskilt påtaglig för killar där enbart 11 procent bland de med funktionsnedsättning har ett sådant uppdrag jämfört med 21 procent bland de utan funktionsnedsättning (figur 2.12).

Valdeltagandet är lika stort bland alla undersökta grupper. Även att göra sin röst hörd genom att delta i allmänna val kan betraktas som att vara etablerad i samhällslivet. I delrapporten Fokus 17:1 har vi undersökt ungas valdeltagande utifrån en sammanställning av Sveriges Kommuner och Landsting (SKL). För unga med funktionsnedsättning finns inte den typen av uppgifter tillgängliga. Vi vet sedan tidigare att kunskapen om situationen för personer med funktionsnedsättning är låg, oavsett ålder (Järnbert 2015). Här kompletterar vi den kunskapen med självrapporterade uppgifter från MUCF:s ungdomsenkät.

Enligt Järnbert (2015) var valdeltagandet bland personer med funktionsnedsättning oavsett ålder vid 2014 års riksdagsval något lägre än bland personer utan funktionsnedsättning. Framför allt var det personer med nedsatt rörelseförmåga, med besvär av oro och ångest och med synnedsättning som röstade i lägre grad än personer utan dessa besvär eller nedsättningar. När valdeltagandet bryts ned på ålder syns att valdeltagandet bland personer med funktionsnedsättning är påtagligt lägre i gruppen 65 år och äldre än bland andra.

Vår egen analys (tabell 2.12 i *Tabellbilaga Fokus 17*) baserad på ungdomsenkäten visar dock inte på några skillnader vare sig utifrån funktionsnedsättning eller utifrån kön. Visserligen uppgav 81 procent av de unga med funktionsnedsättning att de valde att rösta i det senaste riksdagsvalet, det vill säga 2014, till skillnad från 90 procent bland unga utan funktionsnedsättning, men dessa skillnader var inte signifikanta (inte redovisat i figur). Detta kan jämföras med ett uppmätt valdeltagande på 86 procent för hela befolkningen⁶ samt 80 procent för killar och 84 procent för tjejer i åldern 18–24 år.⁷ Det självrapporterade valdeltagandet verkar alltså vara något högre än det faktiska.

Detta kan tyda på att det inte finns några övergripande skillnader i valdeltagande mellan personer med och personer utan funktionsnedsättning. Med tanke på att andra undersökningar visat att typ av funktionsnedsättning spelar in för en persons benägenhet att rösta ligger det nära att anta att undergrupper av unga med specifika funktionsnedsättningar skulle rösta i lägre grad än befolkningen i stort. Detta får dock inte genomslag i gruppen unga med funktionsnedsättning i stort.

6 www.val.se/val/val2014/slutresultat/R/rike/index.html, 2017-06-19.

7 www.ungidag.se/indikator/inflytande_och_representation/roestat-i-allmaennaval-riksdagsval1, 2017-06-19.

Sammanfattning

Etablering i arbetslivet av unga med funktionsnedsättning

De flesta unga har en relativt problemfri väg till arbetslivet med undantag för ett fåtal grupper som ofta har svårare att etablera sig i arbetslivet, möjligen som en följd av sämre villkor. Unga med funktionsnedsättning är en sådan grupp. Vår analys visar att unga med funktionsnedsättning tycks etablera sig senare i arbetslivet än unga utan funktionsnedsättning och därefter ha en svagare ställning i arbetslivet.

För unga med funktionsnedsättning gäller att

- de i större utsträckning väljer praktiska gymnasieinriktningar framför teoretiska än unga utan funktionsnedsättning
- de är kvar i gymnasieskolan något längre tid än unga utan funktionsnedsättning som i åldern 20–25 år oftare har gått vidare till högre studier eller arbete
- de oftare uppger att de är sjukskrivna i åldern 20–25 år när unga utan funktionsnedsättning i samma ålder oftare ägnar sig åt högre studier eller förvärvsarbete
- de mer sällan arbetar heltid jämfört med unga utan funktionsnedsättning
- de i större utsträckning har erfarenhet av arbetslöshet, särskilt långtidsarbetslöshet jämfört med unga utan funktionsnedsättning
- de i större utsträckning har svårt att klara löpande utgifter jämfört med andra unga.

Skillnader som endast gäller för vissa grupper av unga med funktionsnedsättning är att

- killar i åldern 20–25 år med funktionsnedsättning betydligt mer sällan har en fast anställning än andra unga vuxna

- killar med funktionsnedsättning i lägre grad får jobb genom sitt nätverk eller genom att de själva vänt sig till en potentiell arbetsgivare. De får i stället i högre grad hjälp av arbetsförmedlingen än andra grupper
- tjejer med funktionsnedsättning oftare upplever sig vara mobbade eller utfrysta i skolan och på arbetsplatsen än andra unga.

Etablering i samhällslivet av unga med funktionsnedsättning

De flesta unga tycks ha reella möjligheter till en meningsfull fritid och ett aktivt samhällsengagemang oavsett funktionsförmåga. I vissa avseenden verkar dock unga med funktionsnedsättning ha sämre förutsättningar att delta på lika villkor. Vår analys visade också att tjejer och killar, både de med och de utan funktionsnedsättning, riktar in sig på olika typer av aktiviteter på sin fritid generellt och i föreningslivet specifikt.

Analysen ovan visar att

- tjejer oftare tycker att de har antingen för mycket eller för lite fritid, medan killar i större utsträckning anser sig ha lagom med fritid. Inga tydliga skillnader kan konstateras utifrån funktionsförmåga
- en större andel tjejer med funktionsnedsättning har avstått från fritidsverksamhet på grund av otillgänglighet jämfört med andra unga
- en större andel killar med funktionsnedsättning helt avstår från idrott jämfört med andra unga. I övrigt är idrott den populäraste fritidssysselsättningen både i och utanför föreningslivet bland unga
- unga med funktionsnedsättning idrottar mer sällan i förenings-sammanhang jämfört med unga utan funktionsnedsättning
- det är särskilt vanligt bland tjejer med funktionsnedsättning att ägna sig åt kulturaktiviteter, både jämfört med killar med funk-

tionsnedsättning och jämfört med tjejer och killar utan funktionsnedsättning

- unga med funktionsnedsättning mer sällan är medlemmar i föreningar än unga utan funktionsnedsättning
- unga med funktionsnedsättning mindre ofta än unga utan funktionsnedsättning är medlemmar i idrotts- eller elev- och studentföreningar. Skillnaden är särskilt tydlig för killar
- tjejer oftare är medlemmar i miljö- eller djurrättsföreningar, medan killar oftare är medlemmar i dator- eller spelföreningar. Inga tydliga skillnader kan konstateras utifrån funktionsförmåga
- unga med funktionsnedsättning i mindre utsträckning än unga utan funktionsnedsättning har förtroendeuppdrag i ideella organisationer
- det inte framkommer några skillnader i ungas valdeltagande utifrån funktionsförmåga eller kön i MUCF:s ungdomsenkät. Skillnader som observerats i andra studier tycks främst drivas av gruppen 65 år och äldre.

KAPITEL 3

Perspektiv från tolv kommuner

Som ett led i kartläggningen av villkoren för unga med funktionsnedsättning har MUCF besökt tolv kommuner för att samla in kunskap om hur kommunerna arbetar för att stödja gruppen i deras etablering. Studien har gjorts mot bakgrund av att det saknas kunskap om kommunernas insatser, trots att mycket av arbetet för att främja villkoren för unga med funktionsnedsättning sker på kommunal nivå.

MUCF har gjort fokusgruppsintervjuer med representanter (chefer och medarbetare) från arbetsmarknadsförvaltningar eller motsvarande, från kultur- och fritidsförvaltningar samt från daglig verksamhet. I ett fall träffade vi enbart representanter för kultur- och fritidsförvaltningen. I ett annat fall träffade vi representanter från arbetsmarknadsförvaltningen, från daglig verksamhet och från särskolan, men inte från kultur- och fritidsförvaltningen.

Vid intervjuerna har representanterna ombetts att berätta om sitt arbete för att stödja unga med funktionsnedsättning till etablering. Det övergripande målet har varit att fånga kommunernas egna tankar och perspektiv kring sitt arbete med gruppen unga med funktionsnedsättning. MUCF har därför inte definierat centrala begrepp. Däremot har vi, när så har behövts, styrt diskussionen för att samtalen ska handla om de teman som vi vill ha kunskap om.⁸ En fördel med fokusgruppsintervjuer framför andra intervjumetoder är att den

⁸ Övergripande teman var styrning, organisation och mål, prioriterade grupper, behov och villkor för unga med funktionsnedsättning samt stöd och samverkan. Den intervjuguide vi använde oss av finns i *Intervjuguiden Fokus 17* på www.mucf.se.

dialog som uppstår mellan representanterna i rummet kan stimulera fördjupning och ge en mer heltäckande bild av de insatser som görs.

Urvalet av kommuner är inte representativt. Det har gjorts för att få en spridning såväl geografiskt som utifrån kommuntyp.⁹ Däremot har MUCF uteslutande träffat kommuner som vi har haft anledning att tro arbetar aktivt och engagerat med att främja etableringen av unga med funktionsnedsättning.¹⁰ Det har vi gjort utifrån tanken att de kommuner som arbetar aktivt med frågorna också är de kommuner som har reflekterat mest kring behov och utmaningar. Samtidigt är det viktigt att påpeka att urvalet gör att resultaten inte kan generaliseras. Det är inte otänkbara att arbetet för att främja villkoren för unga med funktionsnedsättning är mindre utvecklat i andra delar av landet än vad som framgår här.

Redogörelsen i det här kapitlet ska förstås som kommunernas egna erfarenheter och perspektiv som de presenteras av kommunerna själva. I kapitel 5 reflekterar MUCF kring några av kommunernas utsagor.

Unga med funktionsnedsättning, vilka är de?

Som en del av den kartläggning MUCF har gjort har vi intresserat oss för vilka kommunerna anser ingår i gruppen unga med funk-

9 De kommuner MUCF intervjuat är Bollnäs, Karlshamn, Karlskoga, Lund, Malmö, Skellefteå, Skövde, Södertälje, Varberg, Vänersborg, Östersund och Östhammar. Vi har använt oss av Sveriges Kommuner och Landstings indelning för att få en spridning mellan olika kommuntyper, se skl.se/tjanster/kommunerlandsting/faktakommunerochlandsting/kommungruppsindelning.2051.html, 20 februari 2017, kl. 10.47.

10 MUCF har tagit hjälp av externa aktörer för att identifiera lämpliga kommuner att besöka. Delegationen för unga och nyanlända till arbete (DUA) har, utifrån en enkätundersökning de gjort, bistått vid identifieringen av kommuner som anser sig ha nått goda resultat avseende etablering i arbetslivet för unga med funktionsnedsättning. Myndigheten för delaktighet, Nordiskt välfärdscenter och SKL har bistått i att identifiera kommuner som arbetar innovativt eller särskilt engagerat med gruppens etablering i samhällslivet. Utöver det har även Myndigheten för delaktighets enkätbaserade Kommunuppföljning (www.mfd.se/kommunuppfoljning, 20 februari 2017, kl. 10.47) varit ett stöd i urvalsprocessen.

tionsnedsättning, vilka grupper inom gruppen som prioriteras eller uppmärksammas särskilt i den kommunala verksamheten samt hur ungdomsperspektivet får genomslag i kommunernas verksamhet.

Olika funktionsnedsättningar prioriterade i olika delar av kommunernas verksamhet

Inte oväntat skiljer sig förståelse och arbetssätt åt bland de 12 kommunerna som ingår i studien. Några mönster framstår dock tydligt. Daglig verksamhet styrs av LSS-lagstiftningen och de personer som erbjuds insatser är de som tillhör personkretsarna 1 och 2.¹¹ I något fall har kommunen även öppnat för andra med liknande behov, men som inte har rätt till insatser enligt lag. Det hör dock till undantagen.

Kommunernas arbetsmarknadsförvaltningar har ofta en bredare förståelse för vad som räknas som funktionsnedsättning. De grupper som dominerar här är unga med psykisk ohälsa samt unga med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. Ett fåtal kommuner nämner också unga med lindriga intellektuella funktionsnedsättningar. Samtidigt är de insatser som erbjuds genom arbetsmarknadsförvaltningar sällan riktade specifikt mot personer med funktionsnedsättning. Det är generella insatser, till för alla som står långt från arbetsmarknaden, men i den mån det är möjligt anpassade efter olika individers specifika behov och förutsättningar. Flera kommunrepresentanter påpekar att de inte vet vilka eventuella funktionsnedsättningar som deltagarna har. Det de berättat under intervjuerna baseras på deras egna subjektiva uppfattningar, inte på diagnoser.

Det finns en större variation i hur kommunerna anordnar kultur- och fritidsinsatser. Till att börja med har ambitionen bakom studien – att träffa den eller de inom kommunen som stödjer unga med funktionsnedsättning till en meningsfull fritid och ett aktivt

¹¹ Daglig verksamhet regleras i lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade, ofta kallad LSS. Daglig verksamhet är till för personer med utvecklingsstörning, autism eller autismliknande tillstånd (personkrets 1) samt för personer med betydande och bestående begåvningsmässiga funktionsnedsättningar efter hjärnskada i vuxen ålder (personkrets 2).

samhällsengagemang – ibland lett till möten med kultur- och fritidsförvaltningar, ibland till möten med socialförvaltningar eller motsvarande. Synen på vem som är bäst lämpad att bära ansvaret för att främja gruppens etablering i samhällslivet är delad bland de som uttalat sig. Några ser det som självklart att det är de som har kompetens inom områdena kultur, fritid och unga som ska bära uppdraget, andra ser det som lika självklart att det är de som har kompetensen att arbeta med personer med funktionsnedsättning som gör jobbet bäst. Gemensamt för de flesta av de kommuner som kommit till tals är att de främst fokuserar på att anordna separata kultur- eller fritidsverksamheter riktade till personer, unga såväl som äldre, med intellektuella funktionsnedsättningar.

Fysiska funktionsnedsättningar nämndes sällan annat än som en aspekt av multifunktionsnedsättningar eller i samband med att kommunens tillgänglighetsarbete diskuteras. Inte heller annat än intellektuella, psykiska och neuropsykiatriska funktionsnedsättningar berördes. Dyslexi nämndes i förbifarten som en försvårande omständighet. Svåra allergier och liknande som kan hindra individer i sin vardag berördes inte alls.

Unga som inte får stöd

Flera kommuner pekar på unga som varken har påtagliga funktionsnedsättningar eller klarar sig på egen hand som en särskilt utsatt grupp. De oroar sig över att unga som behöver stöd, men inte har tillräckliga problem för att ha rätt till särskilda insatser, glöms bort. Liknande problematik har tidigare konstaterats inom skolan (Temagruppen Unga i arbetslivet 2013). Ibland kan unga med en lindrig nedsättning också självmant tacka nej till stöd för att de inte vill identifiera sig med andra unga med mer grava funktionsnedsättningar. Även det känns igen från andra studier (Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor 2017a). Här kan arbetsmarknads- samt kultur- och fritidsförvaltningar göra viktiga insatser som till exempel den lagstyrda dagliga verksamheten inte kan. Samtidigt pekade flera representanter för dessa förvaltningar på hinder i arbetet

med att stödja de som inte fångas upp av befintliga system som bristande resurser, otillräckliga politiska prioriteringar eller svårigheter att nå de unga som behöver insatser.

Nyanlända och utrikes födda underrepresenterade

Det är sällan kommunerna särskilt uppmärksammar grupper inom grupperna, till exempel hbtq-personer med funktionsnedsättning. Undantaget är nyanlända eller personer med utländsk bakgrund med funktionsnedsättning. Där uttrycker flera kommunrepresentanter en frustration över att gruppen är underrepresenterad inom deras respektive verksamheter. Det tolkar de som att de inte når ut till alla medborgare med behov av insatser. Några kommuner uttrycker också en förmodan att särskilt gruppen nyanlända med identifierade funktionsnedsättningar kommer att växa den närmaste tiden, när allt fler nyanlända väljer att söka sig till kommunen för att få stöd.

Tjejers och killars särskilda behov

Det var få kommuner som själva reflekterade kring särskilda behov hos eller villkor för tjejer respektive killar med funktionsnedsättning. På direkt fråga från MUCF – föranledd av att myndigheten själv konstaterat ibland betydande skillnader mellan tjejers och killars villkor och behov – svarar de flesta kommuner att de inte ser några större skillnader. De kommuner som säger sig se skillnader nämner att traditionellt kodade kvinnliga och manliga egenskaper slår igenom även för gruppen unga med funktionsnedsättning. De ser tjejer med funktionsnedsättning som mer introverta och killar med funktionsnedsättning som mer utagerande.¹²

¹² Diskrepansen mellan tidigare kunskap och den bild kommunerna ger diskuteras vidare i kapitel 5.

Ungdomsperspektiv på undantag

Trots urvalet av kommuner – vi har besökt kommuner som vi har anledning att tro ligger i framkant i arbetet med att stödja unga med funktionsnedsättning till etablering – saknas ofta ett ungdomsperspektiv i de insatser som erbjuds. Det gäller särskilt i daglig verksamhet och i kultur- och fritidsverksamheter där det sällan finns särskilda ungdomssatsningar.

Någon enstaka kommun nämner att de, trots avsaknaden av särskilda verksamheter, ändå särskilt prioriterar unga i sina ansträngningar att främja en övergång från daglig verksamhet till arbete. Dels för att unga måste prövas mot arbetsmarknaden för att kvalificera sig för sjukersättning när de fyller 30 år, dels för att möjligheten att få personer i arbete är större ju tidigare relevanta insatser sätts in.

Ytterligare några av de kommuner som ingår i studien erbjuder fritids- eller delaktighetsinsatser riktade specifikt mot unga med intellektuella eller neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. I något fall har mycket ambitiösa sådana satsningar utvecklats, men det hör till undantagen. Samtidigt ser en stor andel av kommunerna ett behov av att erbjuda åldersindelad verksamhet, även när de själva inte gör det.

Arbetsmarknadsförvaltningar har i större utsträckning ett ungdomsperspektiv i sin verksamhet, antingen genom särskilda verksamheter eller center riktade till unga eller genom att unga uttalat prioriteras. Däremot är, som konstaterats ovan, de satsningar som erbjuds där sällan specifikt utvecklade för personer med funktionsnedsättning.

Behov utöver de vanliga

Tidigare studier från MUCF och andra aktörer har identifierat ett antal framgångsfaktorer i arbetet med att främja villkoren för unga som står långt från arbetsmarknaden eller på andra sätt befinner sig i utanförskap. Vällbekanta framgångsfaktorer är till exempel gott bemötande, engagemang, att ta vara på en persons styrkor, flexibilitet, att anlägga ett helhetsperspektiv, individanpassningar, långsiktighet,

kunskap om målgruppen och samverkan (SOU 2017:9, Temagruppen Unga i arbetslivet 2016).

Samtliga dessa framgångsfaktorer har också lyfts av flera eller i något fall alla kommuner som ingår i den här studien. Faktorerna för att nå framgång med gruppen unga utanför är, enligt kommunerna, även faktorer för att nå framgång med gruppen unga med funktionsnedsättning.

Unga med funktionsnedsättning kan dock ha ytterligare behov, utöver de som andra unga har. Ett framgångsrikt arbete för att främja gruppens etablering kan därför kräva ytterligare eller intensifierade insatser.

I något fall har de kommuner som ingår i studien utvecklat metoder för att framgångsrikt möta även dessa behov. Oftare skapar behoven frustration och används för att peka på att ytterligare insatser, nya arbetssätt eller förändrade regelverk behövs.

Här nedan redogör vi för allmänna behov hos unga med funktionsnedsättning som kommunerna identifierat. Längre fram redogör vi för behov och utmaningar kopplade specifikt till arbetslivs- respektive samhällslivsetableringen.

Att förstå livet

Återkommande är berättelser om ett omfattande behov av grundläggande stöd hos de unga eller vad som skulle kunna kallas livskunskap. Alltifrån hur en betalar räkningar och planerar sin hushållsbudget till frågor om kost, hur en tar bussen in till stan eller hur en sätter gränser i sitt sociala umgänge nämns. Det kan tyckas självklart att vissa grupper av unga med funktionsnedsättning behöver den typen av stöd, men flera kommuner återkommer till att behovet underskattas och därmed att utrymmet att sätta in andra insatser överskattas.

Misslyckanden sätter spår

I stort sett alla kommuner som ingår i studien ser tidigare och eventuella framtida misslyckanden som ett stort bekymmer. De berättar om

unga som brutits ned genom år av försök och motgångar, ibland med psykisk ohälsa som följd. De ser som en av sina viktigaste uppgifter att bygga upp de ungas självkänsla och säger att de gör det genom att ställa krav och utmana deras egen förståelse av vad de kan, men alltid försiktigt och endast genom stegvisa, små förflyttningar.

Samtidigt upplever kommunerna att andra aktörer och system inte har samma förståelse för vikten av att värna de ungas självkänsla. Flera kommuner uttrycker till exempel frustration över Försäkringskassans krav på att den som söker stöd ska prövas mot arbetsmarknaden. Även om kravet i sig inte ses som orimligt pekar kommunerna på att den stämpel av icke-kapabel som prövningen medför är direkt kontraproduktiv och motverkar kommunernas ansträngningar att bygga upp de ungas självförtroende, självkänsla och mod.

Bristande förståelse hos omgivningen

Flera kommuner pekar på bristande förståelse hos omgivningen som ett problem. Exempel ges på hur unga personer med funktionsnedsättning behandlats illa, antingen av okunskap eller av arrogans. MUCF får också höra om unga med funktionsnedsättning som blir nekade det de har rätt till, till exempel att åka buss för att busschauffören inte känner igen det särskilda färdbevis som visas upp. Även arbetsgivares förståelse kan brista enligt kommunrepresentanterna. Vi återkommer till det nedan.

Enligt kommunrepresentanterna kan både allmänhet och kommuntjänstepersoner som kommer i kontakt med gruppen, men som saknar specifik funktionshinderskompetens, brista i förståelse. Några kommuner har utvecklat strategier för att öka kunskapen och förståelsen. Kommunerna berättar till exempel om breda interntutbildningar och om försök att synliggöra och därmed normalisera sina utåtriktade dagliga verksamheter genom att marknadsföra verksamheten på bilar och arbetskläder. Samtidigt uppger kommunerna att mycket återstår att göra.

MUCF har inom ramarna för den här studien inte studerat villkoren inom skolan. Vi kan dock konstatera att tidigare studier visat på bristande förståelse även där (Ungdomsstyrelsen 2012).

Utsatthet i vardagen

Flera kommuner pekar särskilt på att unga med funktionsnedsättning är utsatta på sätt som andra unga inte är. Kommunerna berättar om ett sämre hälsoläge, om unga som isolerar sig hemma, om utsatthet för mobbning – inte minst på nätet – och om en smärta som kan uppstå när en inser att en är annorlunda än andra unga. Upprepade misslyckanden bidrar också till en ökad utsatthet. Dels genom att självkänslan kan undergrävas, dels genom att en sämre självkänsla kan leda till ytterligare isolering.

Svårigheten att förstå sin egen situation och utsatthet kan bidra till att en utsätter sig för risker och omgivningens reaktioner kan, när det vill sig illa, förvärra utsattheten. Både negativa attityder från allmänheten och okunskap eller bristande förståelse hos till exempel fritidsledare lyfts som problem.

Sexuell utsatthet

Även sexuell utsatthet konstateras. Endast ett fåtal kommuner berör ämnet, men de som gör det säger att problemet är utbrett. Det har även konstaterats av MUCF i tidigare studier (jfr Ungdomsstyrelsen 2010, 2012). Särskilt är det unga tjejer som sägs kunna hamna i beroendeställning till sin partner eller i situationer de på olika sätt inte förstår eller kan hantera. En kommun lyfter unga homosexuella män med funktionsnedsättning som en särskilt utsatt grupp, där dubbla stigma (icke-normativ sexualitet och icke-normativ funktion) kan leda såväl till svårigheter att etablera meningsfulla relationer som till sexuellt självskadebeteende. Även sexuell utsatthet på internet lyfts som ett problem.

Enstaka kommuner har utvecklade strategier för att arbeta mot sexuell utsatthet, till exempel genom rollspel som ska stärka enskildas insikt om rätten till sin egen kropp och integritet. Kommunernas egen bedömning är dock att mer behöver göras.

Etablering i arbetslivet

Den generella bild som träder fram i MUCF:s intervjuer med kommunerna är att deras arbete med att stödja unga med funktionsnedsättning är strukturerat och genomtänkt och att det ofta knyter an till etablerad kunskap om behov och framgångsfaktorer. Olika kommuner möter delvis olika utmaningar och hanterar utmaningarna på olika sätt, men på det stora hela finns en konsensus kring hur en bäst stöttar unga med funktionsnedsättning till arbete. Kommunerna är frustrerade över att de inte kan göra mer än vad de gör, men de vet vad de vill göra och efterlyser främst mer resurser och bättre utvecklade metoder.

Kommunernas ansvar för att stödja unga med funktionsnedsättning till etablering i arbetslivet faller framför allt på arbetsmarknadsförvaltningar och på dagliga verksamheter, beroende på vilken grupp av unga med funktionsnedsättning vi talar om. Enligt de kommuner MUCF träffat är det i storleksordningen en av hundra personer som går från daglig verksamhet till arbete varje år.

MUCF har inte fått fram uppgifter om hur många som övergår i arbete från kommunernas arbetsmarknadsinsatser, men det är rimligt att anta att det är fler. De som tar del av sådana insatser står betydligt närmare arbetsmarknaden än de som har daglig verksamhet.

Samtidigt tror kommunerna att övergångarna till arbete skulle kunna bli fler, både från daglig verksamhet och från arbetsmarknadsinsatser, om vissa hinder undanröjdes. Här redogörs för några av de hinder som kommunerna pekar på, utöver de som nämnts ovan.

Arbetsgivares oro

Enligt kommunerna uttrycker arbetsgivare oro och osäkerhet inför att anställa personer med funktionsnedsättning. Överlag berömmar representanterna det privata näringslivet i sina respektive kommuner. De berättar om ett stort engagemang och om en vilja att hjälpa till, både för enskildas och för samhällets skull. Däremot finns både hos privata och hos kommunala arbetsgivare en oro över sjuk- och rehabi-

litereringsansvar kopplat till en persons funktionsnedsättning samt över vad arbetsgivarna upplever som oflexibla turordningsregler enligt lagen (1982:80) om anställningsskydd. Arbetsgivarna efterlyser, återigen enligt kommunerna, att befrias från sjuk- och rehabiliteringsansvar kopplat till funktionsnedsättningen samt ökade möjligheter att göra undantag för personer med en anställning som är kopplad till personens funktionsnedsättning. Den oron, säger kommunerna, skapar en ovilja att anställa, även med anställningsstöd.

Det är inte uppenbart att den oro som lyfts pekar mot reella problem. Till exempel så finns redan i dag stora möjligheter till det slags undantag från turordningsreglerna som arbetsgivarna sägs efterlysa.¹³ Men oavsett om oron är välgrundad eller om den beror på bristande kunskap om regelverk kan vi konstatera att den finns där och att den tycks skapa hinder för anställning.

Utöver det uttrycker flera arbetsgivare, även här enligt kommunerna, en osäkerhet kring hur en hanterar till exempel konflikter som kan uppstå i mötet med personer med icke-normativ funktion. Här ser sig kommunerna kunna göra skillnad med relativt små insatser, till exempel genom att informera och sprida kunskap om hur det är att leva med en funktionsnedsättning. I viss utsträckning erbjuder kommunerna redan den typen av stöd, men det framgår samtidigt att efterfrågan på kunskap är omfattande och att mer skulle kunna göras.

Kommunen som arbetsgivare

Ett återkommande tema är att kommunerna inte i lika stor utsträckning som det privata näringslivet anställer personer med funktionsnedsättning. När MUCF följt upp med frågor om varför får vi inga

13 Undantag från turordningsreglerna kan göras för personer som anställts med särskilt anställningsstöd (SFS 2015:503) i skyddat arbete eller med lönebidrag för utveckling i anställning (SFS 2017:462). Även de nya förenklade lönesubventioner som föreslagits av regeringen hösten 2017 ska medge undantag från turordningsreglerna. Samtidigt ska noteras att det finns ett förstärkt skydd för arbetstagare med nedsatt arbetsförmåga som har beretts arbete med anledning av funktionshindret, se 23 § i lagen om anställningsskydd (SFS 1982:80).

klara svar. Tydligt är dock att det i de kommuner som ingår i studien – kommuner utvalda utifrån att de visat ett särskilt intresse för att stödja unga med funktionsnedsättning till etablering – ofta saknas strategier för att själva anställa från gruppen, även om undantag finns.¹⁴

Personbundenhet och berg- och dalbanemående

Även unga med funktionsnedsättning, inte bara arbetsgivare, kan behöva extra stöd. En utmaning som kommunerna lyfter är en stark personbundenhet, särskilt hos unga med intellektuella funktionsnedsättningar. En annan är vad vi kan kalla berg- och dalbanemående hos många av de unga de möter, både de med intellektuella och de med andra nedsättningar.

Unga med intellektuell funktionsnedsättning tenderar, säger kommunerna, att knyta an till personer, inte till funktioner. Det kan göra det svårt att gå från ett arbete till ett annat. Det är inte säkert att en kan göra en insats på Coop bara för att en tidigare gjort en insats på ICA. Det är inte heller säkert att en är kapabel att ta till sig det stöd en arbetsförmedlare kan ge bara för att en tidigare byggt upp en relation med till exempel en studievägledare på skolan. Det skapar särskilda utmaningar att arbeta långsiktigt och att hitta möjligheter för en och samma person att följa den unge och ge det stöd som hen behöver i olika skeden av sin etableringsprocess.

På liknande sätt är det en utmaning att måendet kan gå i vågor. Det gäller unga med intellektuella, psykiska och neuropsykiatriska funktionsnedsättningar, uppger kommunerna. Återigen ställer det krav på långsiktighet. Dessutom krävs tålamod och också en förståelse för att den som klarat ett arbete i flera år inte nödvändigtvis kommer att klara det även nästa år.

¹⁴ Det ska påpekas att detta inte är unikt för kommunerna, även staten och regionerna har varit dåliga på att ta den här typen av samhällsansvar (Handisam 2011).

Onyanserade bedömningar av arbetsförmåga

Personbundenheten och berg- och dalbanemåendet skapar en utsatthet för unga med funktionsnedsättning när de försöker etablera sig i arbetslivet, även här enligt kommunrepresentanterna. Flera av de kommuner MUCF träffat pekar på att system och regelverk inte alltid är anpassade till de här utmaningarna.

Särskilt pekar kommunerna på att Försäkringskassans bedömningar av arbetsförmåga inte tar tillräcklig hänsyn till de behov som unga med funktionsnedsättning har. Det är inte säkert, säger kommunerna, att en person bör bedömas ha generell arbetsförmåga bara för att hen fått, och under en längre tid har kunnat behålla, en specifik anställning. Kommunerna oroar sig över att unga med funktionsnedsättning, om det vill sig illa, kan förlora rätten till aktivitetsersättning och i stället hänvisas till ett betydligt mer osäkert och mindre generöst försörjningsstöd – bara för att de gjort ett försök att etablera sig även när förutsättningarna inte var tillräckligt bra.¹⁵ Det undergräver incitamenten att försöka etablera sig och kan bryta ned det mod som tålmodigt byggts upp under en längre tid. De unga, deras föräldrar och eventuella gode män är ofta fullt medvetna om de risker som finns och vågar inte alltid rekommendera de unga att ta steget ut i arbetslivet, även när det kanske vore bra för dem.

Ett möjligt sätt att möta de här utmaningarna, säger kommunerna, är att ge resurser till kommunerna att följa de unga även en tid efter att de lämnat daglig verksamhet eller kommunala arbetsmarknadsinsatser. På så sätt skulle det vara möjligt att fortsätta bygga upp den trygghet som skapats inom tidigare verksamheter. Det skulle inte lösa problemen för de som ändå faller igenom, men det skulle minska riskerna. Några kommuner pekar på att de redan i dag arbetar så. Andra säger att de skulle vilja, men att de behöver ytterligare resurser för att kunna göra det.

15 Det är möjligt att ha sin aktivitetsersättning vilande i upp till 24 månader för att pröva på studier eller arbete (www.forsakringskassan.se/myndigheter/arbetsformedlingen/forsakring/aktivitetsersattning, 2017-10-26, kl. 18.36). Kommunerna är medvetna om den möjligheten men säger att det för vissa inte är en tillräckligt lång prövotid.

Efterlyser fler enkla jobb

Med bara ett undantag har alla de kommuner som uttalat sig för studien, utan att frågan ens ställts, lyft behovet av fler enkla jobb. Dagens arbetsmarknad, säger de, ställer för höga krav, både på yrkeskompetens och på social kompetens. Samtidigt är kommunerna nogga med att de jobb som skapas ska vara riktiga jobb, med arbetsuppgifter som behöver utföras och som skapar den arbetsglädje, den självkänsla och det sociala sammanhang som ett riktigt jobb kan skapa. De tänker sig jobb som kan kräva olika typer av statliga anställningsstöd, men är nogga med att påpeka att ambitionen inte är att skapa sysselsättning för sysselsättningens skull. Ambitionen är att ta vara på de resurser som i dag inte kommer samhället till del samt att ge möjligheter till fler enskilda att ha ett meningsfullt arbetsliv.

Flera kommuner försöker att på egen hand möta behovet av enkla jobb genom att behålla eller återta till exempel tvätterier i egen regi eller genom att utveckla särskilda serviceassistenttjänster som ska avlasta annan personal. Några kommuner arbetar också aktivt för att få enkla privata jobb till kommunen och har utvecklat utbildningar riktade till personer inom daglig verksamhet så att de ska kunna sköta de arbetsuppgifter som erbjuds. De kommunrepresentanter vi har träffat är dock tydliga med att antalet sådana tjänster som kommunerna kan skapa eller locka till sig inte står i rimlig proportion till antalet personer med behov av enklare jobb eller arbetsuppgifter.

Flera kommuner nämner en aktiv samverkan med facket som väsentlig för att enklare jobb av typen serviceassistenttjänster ska kunna skapas. De har upplevt en oro från fackets sida att sådana tjänster, åtminstone delfinansierade med anställningsstöd, ska konkurrera ut andra jobb. Samtidigt konstaterar de att det, för det mesta, har gått att hitta lösningar som tillfredsställer både fackens önskemål och de behov som personer med funktionsnedsättning kan ha.

Etablering i samhällslivet

Den bild MUCF får av kommunernas arbete för att främja etablering i samhällslivet skiljer sig från bilden av deras arbete för att främja

etablering i arbetslivet. Dels framstår det som om kommunerna har mindre resurser för att stödja samhällslivsetableringen, dels saknas samsyn om behov, arbetsmetoder och mål. Vi återkommer till det i diskussionen i kapitel 5.

Kommunerna har delade meningar om vem som är bäst lämpad att axla arbetet med att främja samhällslivsetableringen för gruppen. Som vi konstaterat ovan anser vissa att det är självklart att det är de inom kommunen som har kompetens inom områdena kultur, fritid och unga som ska bära uppdraget. Det är oftast kultur- och fritidsförvaltningar. Andra ser det som lika självklart att det är de som har kompetensen att arbeta med personer med funktionsnedsättning som gör jobbet bäst. Det innebär ofta social- och omsorgsförvaltningar.

Gemensamt för de flesta kommuner som intervjuats, oavsett hur de organiserar arbetet, är att de främst fokuserar på att anordna separat kultur- eller fritidsverksamhet riktad till personer, såväl unga som äldre, med intellektuella funktionsnedsättningar. MUCF har inte kunnat konstatera några ansträngningar att stödja unga med funktionsnedsättning till att engagera sig i föreningslivet, till exempel genom frivilliga insatser i styrelse eller i det dagliga arbetet, snarare än att bara delta i aktiviteter. Enskilda exempel på ansträngningar att främja ett vidare samhällsengagemang finns dock.

Mer behöver göras

De flesta kommuner som MUCF träffat arbetar främst med att stötta vissa specifika grupper av unga med funktionsnedsättning. Ofta, men inte alltid, är de insatser som erbjuds riktade specifikt till personer med intellektuella nedsättningar, unga eller inte. Ibland gör kommunerna även satsningar för att främja tillgänglighet till idrottsaktiviteter för personer med fysiska funktionsnedsättningar. Det tycks dock inte vara lika vanligt.

Prioriteringen av vissa grupper innebär samtidigt en bortprioritering av andra. Breda ansträngningar av det slag som görs för att främja etablering i arbetslivet tycks mindre vanliga här.

MUCF har inte kunnat konstatera att skillnaderna i inriktning eller omfång av insatser hänger ihop med organisatoriska val eller med kommunernas storlek eller liknande. Snarare tycks de bero på politiska prioriteringar, enskilda tjänstepersoners engagemang och lokal historik.

Fritid med andra eller fritid för sig?

Det råder delade meningar bland kommunerna om huruvida de fritidsinsatser som erbjuds unga med funktionsnedsättning bör syfta till integrering i reguljär ungdomsverksamhet eller till att skapa och tillgängliggöra separata verksamheter. Även tidigare studier på området har konstaterat att en samsyn saknas (Handisam 2012, Ungdomsstyrelsen 2012).

Den bild som kommunerna ger är att integrering leder till normalisering medan separata lösningar kan vara bättre lämpade att skapa trygga rum där de unga kan, som kommunerna uttrycker det, få vara sig själva utan krav på prestation. Hos vissa kommuner som främst tillhandahåller separata lösningar finns en uttalad strategi att deltagarna på sikt, när trygghet och mod har byggts upp, ska kunna delta också i ordinarie verksamhet. Hos andra är de separata verksamheterna både medel och mål.

Samtidigt uppfattar kommunerna att det ofta finns en större oro för integrerade verksamheter hos personalen än hos deltagarna. För det mesta, säger de, fungerar integrerade lösningar också bättre än personalen först trodde. Det finns till exempel en oro för mobbning eller för att personer med annorlunda funktion ska känna sig utanför, men den oron visar sig, återigen enligt kommunerna, många gånger vara obefogad. Den utsatthet som kommunerna ser och som bekymrar dem rör framför allt utsatthet på nätet eller på stan, inte utsatthet inom organiserad verksamhet.

MUCF konstaterar att den här bilden inte stämmer fullt ut med vad unga själva anger eller säger, se kapitel 2 och 4, och av vad som framkommit i andra studier som MUCF och andra aktörer gjort. I kapitel 5 nedan förs utförligare resonemang om detta.

Delaktighet – goda exempel finns

Några kommuner, men långt ifrån alla, har utvecklat strategier för att även främja ett aktivt samhällsengagemang för unga med funktionsnedsättning. Återigen är det främst unga med intellektuella funktionsnedsättningar som erbjuds särskilda insatser, ofta i samarbete med eller i nära anslutning till särskolorna eller till kommunernas LSS-verksamheter. Det finns dock undantag.

Exempel på delaktighetsfrämjande verksamhet är deltagarkaféer riktade till unga i särskolorna där möjlighet ges att påverka både det egna sammanhanget och samhället i stort. Ett annat exempel är en kommun där två dagliga verksamheter arbetar aktivt med att utveckla kunskap kring frågor om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Det sker dels i samverkan med den lokala högsolan, dels genom att personer med funktionsnedsättning själva utbildar andra inom daglig verksamhet om sina rättigheter, om gode mäns ansvar med mera. En tredje kommun driver ett projekt där unga utanför, inklusive unga med funktionsnedsättning som tar del av insatser, får möta och ställa lokala politiker till svars. Det senare är ett exempel på när deltagandearbetet också når andra unga med funktionsnedsättning än de som finns inom LSS-verksamheterna.

Vanligare är att mer lokal delaktighet främjas. På LSS-boenden, inom dagliga verksamheter och inom kultur- och fritidsverksamheter riktade till personer med funktionsnedsättning, unga och äldre, tycks det många gånger finnas väl utvecklade strukturer för att samla in önskemål om aktiviteter och förbättringar. Enkäter riktade till särskoleeleverna förekommer också i syfte att samla in kunskap om behov och önskemål kring till exempel fritidsverksamheter.

Kommunikation – med vem?

Flera kommuner pekar på problem i arbetet med att främja lokal delaktighet. De säger sig ibland ha anledning att tro att föräldrar, gode män, personal eller lärare svarat åt de unga, i stället för att de unga fått stöd att själva svara. Kommunerna ser här möjligheter och behov

av att utveckla det egna deltagandearbetet, till exempel genom ett mer aktivt bruk av verktyg för kommunikation med språksvaga personer, till exempel pictogram eller andra typer av bildstöd, för att minska behovet av mellanhänder.

Bristande ungdomsperspektiv

Ovan konstaterades att kommunernas insatser för att stödja unga med funktionsnedsättning till etablering ofta saknar ett ungdomsperspektiv. Det tycks vara särskilt påtagligt inom de verksamheter som syftar till att främja etablering i samhällslivet och tål därför att upprepas här. När fritids- eller inflytandeverksamhet erbjuds till personer med funktionsnedsättning erbjuds ofta samma verksamheter till alla i målgruppen, yngre som äldre. Det kan vara fritidsgårdsverksamhet, dans eller möjligheter att göra inspel kring hur samhället bör anpassas till de behov som personer med funktionsnedsättning har.

Kommunerna själva ser det som olyckligt. Flera exempel ges på unga som inte deltar i de verksamheter som erbjuds därför att de inte känner att verksamheterna möter deras behov som unga. Deras intressen kan vara annorlunda och en ung person med funktionsnedsättning kan hellre vilja identifiera sig med andra unga, oavsett funktion, än med äldre personer med funktionsnedsättning.

Styrning, regelverk och samverkan

Den bild MUCF får utifrån intervjuerna är att det finns stora skillnader i hur systematiskt kommunerna arbetar med styrning, utvärdering och utveckling av den egna funktionshinderspolutiska verksamheten. Undantag finns, men generellt kan sägas att ju större kommun, desto starkare strategiskt arbete.

Samtidigt går det ibland att konstatera ett glapp mellan strategier och verksamhet. Till exempel så är kommunrepresentanterna ibland osäkra på vilka mål som styr den lokala verksamheten. Det innebär inte att det arbete de gör brister i kvalitet men det tyder på brister i styrningen. I något fall känner de representanter som uttalat sig inte

till relevanta styrdokument som antagits av kommunfullmäktige eller förvaltningsledningar. Andra kommuner, främst de något större som har strategier anställda, har väl inarbetad och spridd kunskap om lokala mål, delmål och strategier.

FN:s funktionshinderskonvention får inte genomslag

Kommunerna tycks ha kommit olika långt i att utveckla och implementera strategier för sitt funktionshinderspolitiska arbete. Där strategier finns på plats och där kunskap om strategierna verkar ha gjort avtryck i organisationen har MUCF frågat vilken roll strategier, regleringar, lagar och även FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning spelar i det dagliga arbetet.

De delar av kommunen som faller under LSS-lagstiftningens regelverk hänvisar inte oväntat till sagda lagstiftning. De ser den också som ett stöd i sitt interna påverkansarbete gentemot till exempel kommunledningen. Andra delar av kommunens verksamheter är mer svävande på målet. Lokala strategiska dokument nämns, men också värdegrunder eller principer om allas inkludering och jämlika tillgång till inflytande.

Ingen kommun nämner FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (Ds 2008:23). På direkta frågor om konventionens betydelse har kommunerna svarat att den ligger för långt ifrån den dagliga praktiken för att upplevas som relevant, men att innehållet i konventionen avspeglas i både lag och lokala strategier och att den därigenom får genomslag ändå. Någon enstaka förvaltning nämner att de hänvisat till konventionen i sina försök att få gehör hos kommunstyrelsen.

Regelverk kan ge styrka

Bilden av regelverk och lagar är delad. Förvaltningar som styrs av LSS-lagstiftningen lyfter inte sällan lagstiftningen som ett välkommet verktyg i det egna påverkansarbetet gentemot kommunledningen. Kultur- och fritidsverksamheter uttrycker i stället en frustration över

att de saknar skydd i lagstiftningen. De menar att de därmed är mer utsatta i händelse av att kommunal verksamhet ska skäras ned.

Den oron delas inte av arbetsmarknadsförvaltningar, trots att inte heller de skyddas av lagstiftningen på det sätt som LSS-verksamhet gör. En möjlig förklaring, som några representanter lyfter, är att arbetslivsetablerande insatser är lättare att motivera utifrån rent ekonomiska perspektiv än vad kultur- och fritidsinsatser är.

Samverkan – men inte med alla

Ofta finns formella eller informella samverkanskanaler uppbyggda mellan arbetsmarknadsförvaltningar, arbetsmarknadsenheter, daglig verksamhet och andra, icke-kommunala aktörer som arbetar med att främja etablering i arbetslivet, till exempel Arbetsförmedlingen eller Försäkringskassan.

Däremot tycks kultur- och fritidsverksamheten inte i lika hög grad vara integrerad med övrig verksamhet, varken inom den egna kommunen eller i andra aktörers regi. Delvis kan det förklaras av urvalet i studien, något fler kommuner har identifierats utifrån sitt engagemang i arbetslivsfrågor än för sitt engagemang för etablering i samhällslivet.¹⁶ Men även i de kommuner som har valts ut utifrån sitt engagemang för deltagande- och fritidsfrågor finns utrymme att utveckla samverkan mellan å ena sidan kultur- och fritidsverksamheter och å andra sidan övriga förvaltningar och externa aktörer.

Ett konkret exempel är en kultur- och fritidsförvaltning som efterlyser ett verktyg för kommunikation med språksvaga personer, ett verktyg som övriga förvaltningar i samma kommun redan har tillgång till och skulle ha kunnat dela med sig av om bara kunskap om behov och önskemål hade funnits.

¹⁶ Tio av tolv kommuner valdes ut för att de själva eller andra angav att de gjort framsteg i fråga om etablering i arbetslivet för unga med funktionsnedsättning. Åtta av tolv valdes ut för att MUCF såg anledning att tro att de gör bra insatser för samhällsivsetableringen. Som siffrorna antyder finns en viss överlappning.

Brukarråden kan bli mer relevanta

I många kommuner finns särskilda strukturer uppbyggda för att möjliggöra delaktighet för personer med funktionsnedsättning och hämta in synpunkter från företrädare för brukarorganisationer. Det är till exempel vanligt med brukarråd där möjlighet ges att påverka relevanta politiska beslut.

Kommunerna uttryckte dock att råden inte alltid tjänar den funktion de skulle kunna tjäna. En tydlig tendens är att råden främst består av äldre personer, ofta de som redan lämnat arbetslivet, samt att de främst intresserar sig för frågor om fysisk tillgänglighet. Råden skulle, säger kommunerna, kunna vara bättre både på att främja just ungas villkor och på att främja villkoren för personer med andra funktionsnedsättningar än fysiska.

Det tycks också finnas avsevärda skillnader i hur aktiva råden är eller hur aktivt kommunerna samverkar med råden. Några av de kommunrepresentanter som kommit till tals kände inte till att det finns funktionshindersråd i deras kommuner, trots att det gör det.

Få samarbeten med civilsamhället

Det var få kommuner som kunde peka på väl utvecklade samarbeten med civilsamhällesorganisationer, trots att civilsamhället skulle kunna göra bra insatser för att främja etablering i både arbetsliv och samhällsliv för gruppen och trots att MUCF ställde direkta frågor om det. I något fall lyfts second hand-verksamheter drivna i civilsamhällesorganisationers regi som bra resurser för att främja integration av unga med funktionsnedsättning och för att ge dem erfarenheter som kan underlätta en framtida etablering. Det hör dock till undantagen.

Flera kommuner nämner vad de kallar pluspolarkort som ger innehavaren rätt att ta med sig en vän, släkting eller någon annan som stöd när de vill besöka till exempel ett evenemang. Här säger kommunerna att intresset är stort från lokala föreningar och företag att delta. Ovan konstaterades att det privata näringslivet tycks villiga att stödja unga med funktionsnedsättning till etablering i arbetslivet.

Att döma av vad kommunerna berättade tycks samma vilja finnas att göra till exempel kultur- eller sportevenemang tillgängliga för de som är i behov av extra stöd. Den viljan borde kunna komma till nytta på fler håll.

Uppsökande verksamhet – svårt att nå ut

Ett återkommande bekymmer för kommunerna är hur de ska nå de unga som inte själva söker sig till de verksamheter som erbjuds. Särskilt kultur- och fritidsverksamheterna ser det här som ett problem, inte minst för att de upplever sig ha färre kontaktytor mot unga som inte redan deltar i verksamhet. Någon enstaka kommun knackar dörr, andra gör vykortskampanjer. Flera sprider information via bibliotek, fritidsgårdar med mera.

Kommunerna konstaterar att det kommunala aktivitetsansvaret gör det möjligt att skapa kontakt med unga under 20 år. Därefter finns dock inga utarbetade kanaler för att etablera kontakt och heller inga bra sätt att identifiera de unga som kan behöva insatser, men som inte själva hör av sig. De här hemmasittarna lyfts av flera kommuner som en särskilt utsatt grupp och som en grupp som borde prioriteras högre än i dag.

Sammanfattning

Den bild som träder fram utifrån MUCF:s intervjuer med tolv kommuner är:

Ungdoms- och funktionshindersperspektiv

- Många gånger saknas ett ungdomsperspektiv i kommunernas insatser. Det gäller främst, men inte bara, insatser som riktar sig mot unga som har rätt till särskilt stöd genom lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade.

- När ett ungdomsperspektiv finns saknas ibland ett funktionshindersperspektiv. Det gäller främst, men inte bara, arbetslivs-etablerande insatser som ges av arbetsmarknadsförvaltningar eller inom arbetsmarknadsenheter.
- Kommunernas insatser riktas främst mot unga med intellektuella, neuropsykiatriska och psykiska funktionsnedsättningar. Få kommuner nämner insatser för att främja etableringen av unga med fysiska eller sensoriska funktionsnedsättningar.

Etablering i arbetslivet

- Insatser för att främja etablering i arbetslivet för unga med funktionsnedsättning riktar sig främst mot unga med rätt till särskilt stöd genom lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade samt till unga med psykisk ohälsa.
- De framgångsfaktorer som MUCF och andra aktörer tidigare identifierat för att främja etablering i arbetslivet för unga som står långt från arbetsmarknaden är, enligt kommunerna, framgångsfaktorer även för att främja arbetslivsetableringen för unga med funktionsnedsättning.
- Utöver det ser kommunerna behov av att arbeta systematiskt för att stärka självförtroendet och undvika misslyckanden. Bristande förståelse hos omgivningen ses också som ett stort problem.
- Arbetsgivare uttrycker, enligt kommunerna, en osäkerhet kring villkoren för att anställa unga med funktionsnedsättning. De sägs också efterlysa mer kunskap om hur en bäst integrerar unga med funktionsnedsättning på en arbetsplats.
- Kommunen sägs genomgående vara sämre på att anställa unga med funktionsnedsättning än vad det lokala privata näringslivet är.
- Kommunerna uttrycker att fler enkla jobb behövs för att få fler unga med funktionsnedsättning i arbete.

Etablering i samhällslivet

- Insatser för att främja etablering i samhällslivet för unga med funktionsnedsättning riktar sig främst mot unga med intellektuella funktionsnedsättningar.
- Det saknas koncensus om framgångsfaktorer för att främja etablering i samhällslivet.
- Det saknas koncensus om ifall en bäst främjar etablering i samhällslivet genom integrerande insatser eller genom särlösningar specifikt utvecklade för att möta behoven hos unga med funktionsnedsättning.
- Insatser för att främja etablering i samhällslivet tycks inte vara lika högt prioriterade som insatser för att främja etablering i arbetslivet.
- Goda exempel finns men tycks vila på historik och personligt engagemang snarare än på etablerad kunskap och erfarenhet av vad som ger bäst resultat.

Styrning, regelverk, samverkan

- FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning upplevs som främmande i det dagliga arbetet. Konventionen sägs få bäst genomslag när den arbetas in i lagar, nationella regelverk och lokala strategier.
- Tydliga nationella regelverk ses som ett stöd för förvaltningarna i att få gehör hos kommunledningarna om behov.
- Samverkan för att främja etablering i arbetslivet är ofta välutvecklad. Verksamheter som syftar till att främja etablering i samhällslivet är inte lika ofta integrerade i befintliga samverkansstrukturer.
- Civilsamhället används inte i den utsträckning det skulle kunna användas för att främja etableringen av unga med funktionsnedsättning.

- Kommunerna uttrycker en frustration över svårigheten att nå unga med funktionsnedsättning som inte själva söker stöd.

KAPITEL 4

Ungas egna röster

Myndigheten har inom ramen för den här utredningen träffat unga kvinnor och unga män med olika funktionsnedsättningar för att prata om deras upplevelser av att etablera sig i arbets- och samhällslivet. Vi bad dem berätta om sina tankar, behov och erfarenheter som rör utbildning, insatser från kommunen och civilsamhället och om sin fritid. Ett syfte med att lyfta dessa berättelser är att öka förståelsen för hur det är att leva med en funktionsnedsättning i övergången till vuxenlivet. Ett annat syfte är att belysa de ungas egna önskemål om stöd för att etablera sig i arbets- och samhällslivet.

Unga med funktionsnedsättning är en heterogen grupp med olika behov och olika förutsättningar. Även de unga som MUCF intervjuat har olika bakgrund och upplevelser, dels utifrån vilken typ av funktionsnedsättning de har men också utifrån andra förutsättningar i livet. Det som kan sägas om gruppen som helhet är att de upplevt svårigheter att etablera sig i arbets- eller samhällslivet eller i båda. Myndigheten vill särskilt poängtera att redogörelsen inte gör anspråk på att berätta hur det är att leva med en funktionsnedsättning. Det som berättas är exempel som belyser hur det kan vara och hur de unga som MUCF träffat upplever att det är.

Även i tidigare rapporter från andra myndigheter har barn och unga med funktionsnedsättningar intervjuats. Barnombudsmannen (BO) träffade barn och unga med fysiska, psykiska och/eller intellektuella funktionsnedsättningar. De berättade bland annat att de vill mötas med förväntningar, få information och vara delaktiga i beslut som påverkar deras liv (Barnombudsmannen 2016). En rapport som Handisam (nu Myndigheten för delaktighet) låtit beställa visade att

ALLA D

TACKY.

TORPARE!

LALI

B

barn med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar upplevde större brist på kunskap, förståelse och stöd än barn med fysiska, sensoriska och medicinska funktionsnedsättningar. De var också mer ensamma och isolerade (Handisam 2014). I både Barnombudsmannens och Handisams rapporter framkom liknande erfarenheter och tankar som bland de unga vi träffade.

Samtalen med unga

Myndigheten träffade 18 unga personer mellan 15 och 29 år med olika funktionsnedsättningar (nio kvinnor och nio män). De vanligaste funktionsnedsättningarna var psykiska sjukdomar som depression, ångest- och utmattningssyndrom samt neuropsykiatriska funktionsnedsättningar och dyslexi. Merparten av de unga vi intervjuade var arbetslösa och hade tagit del av olika insatser som ska hjälpa dem att få ett arbete. Några deltog i fritidsverksamhet för unga med funktionsnedsättning. Insatserna kan till exempel omfatta hjälp att skriva ett personligt brev och utforma sitt cv, hitta praktikplats, personlig handledning samt fungera som en mötesplats. Några personer hade en praktikplats och ett par personer studerade och fick studiestödjan- de insatser. Några hade sysselsättning i form av daglig verksamhet, men det fanns också de som inte hade någon sysselsättning alls.

De unga har valts ut genom ett så kallat snöbollsurval. Med det menar vi att vi fått kontakt med de unga som vi intervjuat genom företrädare för olika verksamheter. Vi har gjort fyra enskilda intervjuer i Örebro, två enskilda intervjuer och en gruppintervju i Trollhättan, tre enskilda intervjuer i Skellefteå samt en gruppintervju i Örnsköldsvik. Vi använde oss av en intervjuguide men var också öppna för vad de unga själva ville berätta.¹⁷ De namn vi använder i citaten är fingerade.

17 Den intervjuguide vi använde oss av finns i *Intervjuguiden Fokus 17* på www.mucf.se.

Bristande stöd i skolan

I skolan läggs en viktig grund för avstampet in i vuxenlivet. I kapitel 3 konstaterar vi att misslyckanden kan sätta spår som försvårar en varaktig etablering, till exempel genom att självförtroendet undergrävs. I kapitel 2 konstaterar vi att unga med funktionsnedsättning har både en fördröjd etablering och en svagare ställning i arbetslivet. De har även generellt sett lägre utbildningsnivå än övriga i befolkningen, vilket i sig kan försvåra möjligheten att få arbete.

Bristande stöd är en bidragande orsak till att misslyckas med skolarbetet. Flera unga som myndigheten intervjuat berättade att de fått stöd i skolan, framför allt i grundskolan och i gymnasiet. Några få upplevde att de fått tillräckligt med hjälp för att klara sina studier och ett par tyckte inte att de hade varit mottagliga för stöd. Men flera beskrev otillräckligt stöd som bara bestod av något enstaka möte, till exempel hjälp med studieplanering eller att träffa en kurator. Några upplevde att orsakerna till bristande stöd berodde på tidsbrist, för lite personal eller att personalen saknade kunskap om funktionsnedsättningar.

”Och det blev lite så här, det tog man upp en gång kanske att man behövde lite hjälp och sen så blev det inte så mycket mer. Så det blev lite dumt ... Jag tror inte de hade personal nog, för att vara ärlig. De hade inte den tiden.”

(Sara, 19 år)

Gustav, 22 år, berättade att han upplevde att de som hade det svårt men saknade diagnos fick klara sig själva. Det påminner om den oro som framträdde i intervjuerna med kommunerna, se kapitel 3, att de som inte har rätt till stöd, men som mår för dåligt för att klara sig själva, inte alltid fångas upp av befintliga insatser eller system.

Några av de unga framförde förslag på hur situationen i skolan skulle kunna förbättras. Sara, 19 år, tyckte att kunskap om psykisk hälsa borde förmedlas av skolan i tidig ålder och som en del av läroplanen. Gustav, 22 år, ansåg att det behövs en större tydlighet kring vem på skolan som har ansvar för vad.

Övergångar och skolbyten är särskilt känsliga där glapp mellan olika system kan leda till extra utsatthet. Ett fåtal av de unga som myndigheten intervjuade har gjort försök att studera på komvux, folkhögskola, högskola eller universitet, men de allra flesta har avbrutit sina studier. Ett återkommande tema i beskrivningen av vad som varit svårt i övergången mellan olika utbildningsnivåer var att kraven på prestation hade blivit övermäktiga. Kraven, i kombination med funktionsnedsättningen och den allmänna livssituationen, blev för mycket att hantera. Avsaknaden av både studievana och stöd framträdde i berättelserna och i de ungas upplevelse av att stå ensamma i ansvaret för studierna.

”Och det var oftast för att jag kände att jag kunde inte hantera allting, det var ... Jag skulle prestera så otroligt mycket och samtidigt så hade jag inte riktigt orken att stå ut med alla människor ... Så ja, till slut så orkade jag inte, jag slutade komma.”

(Emma, 27 år)

Få drömmar om framtiden

En tidigare rapport från MUCF (då Ungdomsstyrelsen) visade att unga med funktionsnedsättning hade en mer pessimistisk syn på sin egen framtid jämfört med unga utan funktionsnedsättning (Ungdomsstyrelsen 2012).

Ovan nämnda rapport från Handisam (2014) visade att barn med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar hade svårare att tänka framåt och att de hade få drömmar eller tankar om hur framtiden skulle kunna komma att bli. Barnen upplevde att eftersom det varit svårt hittills kommer det troligtvis att vara svårt även framåt. De barn som i stället hade medicinska, fysiska eller sensoriska funktionsnedsättningar var mer positiva till sina framtidsutsikter och hade större tilltro till att de själva kunde forma sin framtid och göra vad de ville med sina liv.

De unga som intervjuades för den här rapporten gav en till stora

delar liknande bild. Flera uttryckte att de ville ha ett jobb, men visste inte mer exakt vad det ska vara för något. Andra hade haft stora drömmar, men visste inte längre vad de ville göra.

”Jag försöker tränga bort det, undantrycka det. Och det är inte så bra. Men det är en försvarsmekanism. Jag försöker inte riktigt se min framtid.”

(Oscar, 26 år)

Bland de unga som intervjuades och som fortfarande gick i grundskolan var det några, men inte alla, som hade tankar om sitt framtida arbetsliv. Det är tänkbart att svårigheter i skolan, och en återkommande känsla av att misslyckas, påverkar hur en ser på sina framtidsutsikter, en slutsats som även Handisam drog i sin rapport (Handisam 2014). Även i myndighetens kommunstudie (se kapitel 3), påpekades hur nedbrytande det är för unga personer med funktionsnedsättning att misslyckas gång på gång.

”Jag har ganska små drömmar för man blir liksom ödmjuk, man blir lite tuktad av livet, och då inser man att ja, men karriär, ja, blir det så blir det.”

(Emma, 27 år)

Stora skillnader i sociala nätverk

Relationer till familj och vänner är viktiga och påverkar välmående och senare framgång i vuxenlivet. Familjesituationen för de personer som MUCF träffade såg olika ut. En del stod väldigt nära sin familj, medan andra hade svårt att komma överens med en eller flera av sina familjemedlemmar. Några upplevde att föräldrarna inte haft förståelse för deras svårigheter, vilket också påverkat de ungas självbild. Sara, 19 år, berättade till exempel att hennes föräldrars inställning att hon bara skulle rycka upp sig gjorde att hon kände sig lat och dålig. Det var först när det gick så långt att hon behövde söka sjukvård som

föräldrarna insåg att de haft orimliga krav på henne. Andra berättade i stället att de stod sina föräldrar mycket nära och att föräldrarna hade kunskap om deras behov.

Myndigheten har tidigare visat att unga med funktionsnedsättning är mer missnöjda med sina kompisrelationer än andra unga (Ungdomsstyrelsen 2012). De flesta beskrev en begränsad umgängeskrets. Flera hade bara en eller två vänner men beskrev dem som förstående och nära. Peter, 23 år, kände att han kunde prata med sina vänner om vad som helst och att *"mina vänner är de enda som jag just nu kan vända mig till när det verkligen är som allvarligast"*. Andra beskrev i stället att de hade haft svårt att få vänner, till exempel på grund av mobbning eller rädsla för att inte bli accepterad: *"för man kan bli så ... både idiotförklarad och dumförklarad och hela tjofräsen, för att man förklarar vem man är"* (Sara, 19 år). Ett par personer uttryckte en önskan om en större umgängeskrets men att det var svårt att träffa nya vänner på grund av funktionsnedsättningen.

I kapitel 2 framgår att unga med funktionsnedsättning är mindre aktiva i föreningslivet än övriga unga, även om skillnaderna är små när hela gruppen analyseras. Handisam (2014) har konstaterat att framför allt barn och unga med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning hade en fritid utan aktiviteter. De flesta unga som MUCF träffade var inte delaktiga i några organiserade fritidsaktiviteter (kultur, idrott eller föreningsdeltagande) utan nämnde framför allt att de brukade träffa kompisar eller vara hemma. Det gällde både killar och tjejer. Ett par personer skulle kunna tänka sig att vara delaktiga i en förening men kände inte att de orkade. Andreas, 27 år, berättade till exempel att han hade alldeles för mycket fritid och lätt fastnade i att inte göra någonting, men att hans sociala rädsla var ett hinder då han kände ångest inför sociala aktiviteter.

I kapitel 2 framgår också att både tjejer och killar med funktionsnedsättning idrottar i mindre utsträckning än unga personer utan funktionsnedsättning. Endast ett fåtal tjejer och killar som vi intervjuade ägnade sig åt idrott, till exempel dans, kampsport eller innebandy. Flera av killarna nämnde att de tidigare ägnat sig åt någon form av idrott men slutat, framför allt på grund av den psykiska

hälsan. Ines, 15 år, berättade att hon gick på dans utan några särskilda anpassningar. Hon vågade inte berätta för sin danslärare att hon hade en funktionsnedsättning, vilket gjorde det svårt för henne: *”... då låtsas jag att jag fattar allt ... jag försöker hänga med och sen så blir det bara fel”*.

För flera personer är de arbets- och studiestödjande verksamheterna de deltar i en viktig mötesplats som ger de unga ett socialt sammanhang. De går dit för att träffa folk och ha något att göra på dagarna i stället för att bara sitta hemma.

Sara, 19 år, beskrev hur nyttigt det är att känna igen sig i andra eftersom det annars är lätt att isolera sig när en känner sig konstig och annorlunda: *”Man får träffa människor som är där man själv är, eller i alla fall liknande, så man behöver inte känna att det är verkligen bara jag som sitter här och har det svårt”*.

Emma, 27 år, berättade att hon har blivit mer social sedan hon började delta i en verksamhet. Hon har bara tät kontakt med två personer men för henne är det stor skillnad mot att inte ha någon alls: *”Så jag är faktiskt ganska chockad, jag har varit ensam så länge. Så att bara att få några personer, är som all skillnad i världen”*.

Helhetsperspektiv saknas

Personer med funktionsnedsättning har ofta många olika kontakter inom hälso- och sjukvården, statliga myndigheter och kommunen, men dessa verksamheter har inte alltid tillräcklig kontakt med varandra (Socialstyrelsen 2005, SOU 2017:9). Detta gör att det ofta saknas ett helhetsperspektiv, både på systemnivå och över individens situation.

Emma, 27 år, beskrev på ett målande sätt hur hon upplevde detta i mötet med hälso- och sjukvården: *”man blir som en sorts ... ja, men du vet, ett sorts djur som ska styckas i olika delar bara, ’ja, men den här biten går dit och den här biten går dit’, så man blir bara otroligt förvirrad”*.

Några av de unga uppskattade särskilt att de kunde få hjälp med olika kontakter genom de arbets- och studiestödjande verksamheter som de deltar i. En av verksamheterna hade till exempel personer

anställda från Försäkringskassan och Arbetsförmedlingen, något som uppskattas av deltagarna. Men det var även uppskattat att få hjälp med frågor som inte var direkt kopplade till verksamheten.

”Man får liksom hjälp med stöd att till exempel ta kontakt med vårdcentralen när jag liksom känt mig depp och sådär, haft mycket problem med ångest och sådär och då har man blivit uppmuntrad att söka upp en samtalskontakt för att jobba med dom problemen. --- Så det är lite allt möjligt kan man väl säga, lite mer av en helhetsbild.”

(Gustav, 22 år)

Däremot framkom att det ibland saknades ett helhetsperspektiv i skolan. En del av de unga som intervjuades hade haft det svårt hemma, vilket bidrog till problemen i skolan. De unga uttryckte att en helhetsbild av elevens livssituation behövdes för att kunna ge rätt stöd och förstå elevens behov.

”Jag hade väl egentligen inte riktigt den här disciplinen som krävdes för att studera hemma och det var ju svårt med tanke på min hem-situation, både väl att dom kanske borde ha gjort en riktig insats, att man skulle få börja prata med nån och att man skulle få koll på ens hemsituation, mår man verkligen bra?”

(Gustav, 22 år)

Bemötande är A och O

Betydelsen av gott bemötande har konstaterats av såväl MUCF som av andra aktörer (se kapitel 3 i den här rapporten samt Barnombudsmannen 2016, Temagruppen Unga i arbetslivet 2012, 2013, 2014). De unga som myndigheten träffat beskrev att det fanns en bristande kunskap om deras svårigheter hos personal i skolan, inom hälso- och sjukvården och på arbetsplatser, en brist på förståelse som ibland skapade dåligt bemötande. Även de kommunrepresentanter som intervjuats för den här rapporten delar den uppfattningen (kapitel 3).

Upplevelserna av hälso- och sjukvården varierade och relaterade ofta till bemötandet från vårdpersonalen. De som var missnöjda lyfte till exempel fram att de inte blev sedda som individer utan fick ett opersonligt och anonymt bemötande. De som i stället var nöjda upplevde att de blev sedda, förstådda och lyssnade till. I likhet med situationen i skolan trodde flera personer att bristerna i bemötandet berodde på att personalen inte hann med på grund av att det var för många patienter och för liten personalstyrka.

Emma, 27 år, berättade om en händelse inom barn- och ungdomspsykiatri och hur det påverkade hennes förtroende för vuxna:

"... jag tror att det var kanske i slutet av första ring, jag tror jag blev skickad till BUP då. ... Men grejen var att den här kvinnan som pratade med mig, hon var tydligen väldigt trött, för hon satt och nickade till. Och det var väldigt svårt för mig att ta, så jag kom inte tillbaka, för det var som ... Det var som att vuxna, jag kunde inte riktigt tro på att de var ärliga i uppsåtet när de ... förstår du?"

(Emma, 27 år)

När det gäller verksamheterna som erbjuder arbets- och studiestöd-jande insatser har de flesta vi träffade positiva erfarenheter. På frågan vad som fungerade bra var det framför allt bemötandet från personalen som lyftes fram. Flera beskrev att de möttes av förståelse och att de blev sedda som den de är. Vidare tyckte flera att personalen var lyhörd, tog sig tid att lyssna och brydde sig om dem samt att personalen utgick från varje individs förutsättningar och behov. Det innebar också att deltagarna hade mycket att säga till om och kunde säga nej till sådant som inte kändes bra, till exempel en viss praktikplats. Den möjligheten till inflytande och egenmakt var det ett par personer som lyfte fram som viktigt för deras livskvalitet.

Sara, 19 år, beskrev det som att *"när man fick den luften så att säga, att ta den platsen, jag tror att man bara får det valet så växer man jättemycket"*.

Ett par personer framhöll att den personliga kontakten med personalen bidrog till den positiva upplevelsen av verksamheten. Men även att det var viktigt att träffa samma personer regelbundet.

”Så att det är som en konstant kamp och därför har det varit väldigt viktigt att ha ett ställe som är ... som alltid är samma, förstår du? ... Och det var det som var skillnaden här, det var som liksom få personer och du får ha mycket kontakt med dem och att det blir någon sorts så här att de ser var är du i ditt liv, och vad behöver du just nu.”

(Emma, 27 år)

Flexibilitet skapar förutsättningar att lyckas på arbetet

De flesta som MUCF intervjuade hade ingen eller liten erfarenhet av arbetslivet. Endast ett fåtal har haft tidigare anställningar och några har, eller har haft, en eller flera praktikplatser. Erfarenheterna från dessa var överlag goda och det berodde på att arbetsgivaren anpassade arbetsvillkoren.

Andreas, 27 år, berättade om sina problem med morgonrutiner och hur hans första praktik blev en jobbig upplevelse eftersom det inte togs någon hänsyn till hans behov. Nästa arbetsgivare var mer lyhörd och han kunde så småningom börja allt tidigare på morgnarna:

”Och det ledde till att vi tog det i etapper, stegvis, och till slut så började jag 07:45, vilket var ... liksom jag kände 'jag klarar det här, det känns bra', samtidigt som jag hade den här acceptansen från chefen”.

(Andreas, 27 år)

Flexibilitet och förståelse från arbetsgivaren var något som flera beskrev som viktigt för att lyckas.

”Nej, men de är väldigt hänsyn ... tar väldig hänsyn till hur jag fungerar och ... Ja, mina problem. Så att de bara 'nu sätter du dig ner, nu tar du det lugnt, andas och räkna till tio' ungefär 'sen kan du gå tillbaka in på kontoret igen' eller så.”

(Kristina, 27 år)

Det är tydligt att de flesta upplevt stor press och prestationsångest tidigare, till exempel i skolan. I flera intervjuer återkom en önskan om att slippa känslan av press. Det framställs som viktigt för att trivas på arbetsplatsen, i skolan eller i de verksamheter som erbjuder olika insatser. Inte minst behovet av förståelse från arbetsgivaren och att arbetsgivaren är beredd att anpassa arbetsuppgifterna lyfts fram som viktigt.

Precis som i samtalen om erfarenheter från de arbets- och studie-stödjande verksamheterna, är den sociala delen en annan aspekt som påverkar upplevelserna av arbetsplatsen. Att träffa andra och ha roligt var viktigt, men även att träffa personer i liknande situation, vilket skapade en känsla av gemenskap och igenkänning.

Är arbetslivet redo för de unga?

Några av de unga som MUCF träffade kände sig redo att möta arbetslivet och menade att deras praktikplatser hade haft betydelse för att förbereda dem för detta. En viktig faktor var att de kände att de klarade av praktiken och att de fått komma in i rutiner i lugn och ro. Andra var mer osäkra på sina möjligheter och såg sin funktionsnedsättning som ett hinder för att kunna utbilda sig eller få ett arbete, till exempel på grund av läs- och skrivsvårigheter, att den psykiska hälsan går upp och ner eller att de hade svårt att få till vardagsrutiner.

”Jobbar 75 procent. Jag ska inte säga bra, men det är väl så hög nivå som jag klarar. Så det funkar ju och så, men det är inte oproblematiskt. Vardagsrutiner och mående och sånt lite runt det, det är lite ostabilt och ork och så skiftar lite.”

(Niklas, 27 år)

Förutom funktionsnedsättningen framhölls även bristen på kunskap hos andra som ett hinder för att träda in i arbetslivet. Flera av de unga ansåg att kunskapen om funktionsnedsättningar generellt är bristfällig i samhället. Ett par personer diskuterade att arbetsplatserna som erbjuder praktikplatser är förberedda och har en förståelse som gör

att det ofta fungerar bra. Men de ansåg att chefer generellt har dålig kunskap och ibland förutfattade meningar om personer med funktionsnedsättning. I samtalen framkom tvivel på att det går att hitta ett jobb där de kan få den förståelse och anpassning som behövs från arbetsgivaren, till exempel när det gäller arbetstider.

”Men jag tänker direkt att ’Nej, det finns ingen som kan acceptera en sån grej’. Man har ju lärt sig att man måste upp på morgonen, man måste till jobbet, man måste till skolan.”

(Samuel, 28 år)

Sara, 19 år, upplevde att personer med funktionsnedsättning inte ens får chansen till ett jobb på grund av förutfattade meningar att personer med funktionsnedsättning inte har kapacitet att klara av ett arbete. Andra personer var inne på samma spår och ansåg till exempel att det finns krav från samhället att alla ska vara kärnfriska och kunna arbeta tills man blir gammal, och kan man inte det så är man en belastning för samhället. Vera, 20 år, kände att samhället ser på henne på ett annat sätt för att hon har en funktionsnedsättning och att det inte finns utrymme för personer som mår dåligt.

Miriam, 29 år, tyckte visserligen att det kan vara jobbigt att kämpa sig fram i samhället, men valde ändå att se det mesta från den ljusa sidan:

”Nej, men det gäller ju att man får inte vara den som ger upp i första taget. Man får ju ha drivkraft själv och måste känna att man orkar och kan kämpa, för det får man ju göra”.

(Miriam, 29 år)

Även om många var osäkra på vad de ville i framtiden framgick det tydligt hur viktigt det var att få ett jobb för att kunna bli självständig och forma sitt eget liv. Samuel, 28 år, menade att ett jobb och en inkomst, det är det som är grunden för att må bra i ett samhälle och att *”jobba och få någonting tillbaka, det är så man bygger upp sig själv”*. Han påpekade vidare att *”pengar är inte bara skit, det är ... Det har*

med livet att göra. Har du ett jobb då ... Alltså, man blir som trygg, man har någonting”.

Avslutande kommentarer

Myndigheten träffade främst unga med psykiska eller neuropsykiatriska funktionsnedsättningar och som hade svårigheter att etablera sig i arbetslivet eller klara sina studier. De unga hade skilda behov och förutsättningar men även olika upplevelser av utbildning, fritid och sociala relationer, skola och arbetsliv.

Trots att berättelserna skilde sig åt framstod vissa mönster tydligt. Till exempel la de unga stor vikt vid att andra har förståelse för deras individuella behov och förutsättningar, att det finns ett helhetsperspektiv över deras specifika situation och att de blir bemötta på ett bra sätt. Vidare framhöll de att gemenskap och igenkänning hos andra var viktigt för att de skulle må bra. De uttryckte också tydligt att de ville ha ett arbete och en inkomst för att kunna bli självständiga och forma sina egna liv.

Flera av de mönster som framkommer här går igen även i tidigare rapporter. Barnombudsmannen (2016) noterar till exempel ett stort behov av att känna gemenskap och att bli accepterade av jämnåriga hos de barn de intervjuat. Särskilt barnen med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar önskade också att vuxna i deras närhet hade större kunskap om funktionsnedsättningar. De trodde att det skulle ge vuxna större förståelse för deras beteende och att de skulle få ett bättre bemötande. Barnen uttryckte även att de sällan var delaktiga i viktiga beslut som påverkade deras liv och att det ledde till att insatserna inte alltid anpassades till deras individuella behov.

I intervjuerna framkom brister i samhällets förståelse och bemötande som försvårade de ungas situation, men även exempel på när det fungerade bra. Det som var särskilt utmärkande i intervjuerna var de positiva upplevelserna från de arbets- och studiestödjande verksamheter som unga tagit del av. Dessa stod i skarp kontrast till upplevelserna från mer storskaliga verksamheter som skola samt hälso- och sjukvård, vilka tycktes ha svårare att individanpassa sina

insatser. Myndigheten har inom ramen för detta uppdrag inte haft möjlighet att analysera orsakerna till skillnaderna mellan hur olika verksamheter upplevs, men flera av de unga som vi träffade pekade på resursbrist inom skola och hälso- och sjukvård som en möjlig förklaring. Det fanns även positiva erfarenheter från de praktikplatser där arbetsgivaren anpassade arbetsvillkoren efter individens behov.

Dessa goda exempel kan fungera som inspiration för andra verksamheter. Om fler unga med funktionsnedsättning bemöts på ett bra sätt och om vuxna i högre grad lyssnade till deras behov så skulle deras etablering i både arbets- och samhällsliv underlättas.

Sammanfattning

- De unga personer med funktionsnedsättning som vi träffade upplevde att det saknades ett helhetsperspektiv över deras livssituation både i skolan och i hälso- och sjukvården. Ett helhetsperspektiv var viktigt för att kunna ge rätt stöd och förstå individens behov.
- Många av de unga hade positiva erfarenheter från de verksamheter som erbjöd arbets- och studiestödjande insatser. Det berodde framför allt på gott bemötande. Personalen beskrevs som lyhörda, förstående och genuina. Det fanns ett fokus på individen och ett helhetsperspektiv.
- De positiva upplevelserna av verksamheterna med arbets- och studiestödjande insatser berodde även på det sociala sammanhang de erbjöd. Det fanns skillnader i de ungas sociala nätverk, men flera beskrev att de hade få vänner och fritidsaktiviteter och därför var verksamheterna en viktig mötesplats.
- Få av de unga hade erfarenhet av arbetslivet. Av de som hade eller hade haft praktikplats var upplevelserna blandade men överlag positiva. Gott bemötande, förståelse och flexibilitet från arbetsgivarna beskrevs som viktiga framgångsfaktorer.

Det var tydligt att det fanns en stor önskan om att i framtiden få ett jobb, även om många var osäkra på vad de ville arbeta med. Flera upplevde att samhället har bristande kunskaper om funktionsnedsättningar och tvivlade på att de kunde få ett jobb med rätt Anpassningar.

KAPITEL 5

Huvudsakliga resultat

Målet för den svenska ungdomspolitikerna slår fast att alla unga ska ha goda levnadsvillkor, makt att forma sina liv och inflytande över samhällsutvecklingen (prop. 2013/14:191, s. 16). Det föreslagna målet för den nya funktionshinderspolitiken slår fast att jämlikhet i levnadsvillkor och full delaktighet för personer med funktionsnedsättning ska uppnås. Målet specificerar även att utgångspunkten ska vara FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (prop. 2016/17:188, s. 22).

I den här rapporten konstateras att levnadsvillkoren för unga med funktionsnedsättning på flera sätt är sämre än levnadsvillkoren för unga utan funktionsnedsättning. Unga med funktionsnedsättning har en senare etablering och en svagare ställning i arbetslivet. Vissa unga med funktionsnedsättning, framför allt de med intellektuella funktionsnedsättningar, tycks dessutom ha påtagligt sämre möjligheter till en meningsfull fritid och ett aktivt samhällsengagemang. Det visar tydligt att varken det ungdomspolitiska eller det föreslagna funktionshinderspolitiska målet uppfylls.

Rapporten pekar också mot att FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning inte har fått det genomslag som det föreslagna funktionshinderspolitiska målet föreskriver. Inte i någon av de tolv kommuner som MUCF besökt sägs konventionen ha fått genomslag i det dagliga arbetet. I den mån konventionen får genomslag är det, säger de kommuntjänstepersoner som uttalat sig, genom att den arbetats in i nationella lagar och regelverk eller i lokala strategier.

Att döma av det kommunerna säger tycks det mest framgångsrika sättet att främja efterlevnad av konventionen på kommunal nivå vara att arbeta in den i nationella lagar och regelverk. Utöver det framstår det uppdrag som Myndigheten för delaktighet och Diskrimineringsombudsmannen har att öka kunskapen om konventionen (regeringsbeslut 2015c) som extra angeläget.

Nedan presenteras ytterligare resultat från rapporten.

Bristande ungdoms- och funktionshindersperspektiv

En möjlig delförklaring till att de ungdoms- och funktionshinderspolitiska målen inte uppnås är att relevanta perspektiv inte får tillräckligt genomslag i arbetet för att främja villkoren för unga med funktionsnedsättning.

I kommunstudien (kapitel 3) framgår att det ofta saknas ett ungdomsperspektiv i kommunernas insatser. Det gäller särskilt inom daglig verksamhet och inom insatser som syftar till att främja etablering i samhällslivet. Arbetslivsetablerande insatser har i högre grad ett uttalat ungdomsperspektiv, men där saknas i stället många gånger ett funktionshindersperspektiv. Samma insatser erbjuds till unga med funktionsnedsättning som till andra unga som är i behov av utökad stöd.

Även i förra årets delrapport om etableringen av unga nyanlända konstaterades att ett ungdomsperspektiv ofta saknades (Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor 2016a, 2016b). Det antyder att grupper inom gruppen unga inte alltid betraktas som unga, utan i stället betraktas utifrån andra kategorier som att de har en funktionsnedsättning eller är nyanlända.

Det är olyckligt. Den svenska ungdomspolitikerna gäller alla unga, oavsett funktionsförmåga eller härkomstland (prop. 2013/14:191). Det stöd som ett utvecklat ungdomsperspektiv kan erbjuda ska inte undandras de unga som riskerar ytterligare marginalisering på grund av sin även i övrigt utsatta position.

Att ett funktionshindersperspektiv ibland saknas när ett ungdomsperspektiv finns förstärker slutsatsen att unga tenderar att betraktas ur

endast ett perspektiv, även när de skulle vara förtjänta att uppmärksammas både som unga och till exempel som personer med funktionsnedsättning.

MUCF ser bristen på ungdoms- och funktionshinderspersion som allvarlig, inte minst då unga med funktionsnedsättning generellt har sämre levnadsvillkor och på många sätt sämre möjligheter till en varaktig etablering än andra unga.

Unga med funktionsnedsättning har sämre levnadsvillkor än andra unga

Att levnadsvillkoren för unga med funktionsnedsättning är sämre än för andra unga bekräftas både av den analys av ungdomsenkäten som myndigheten genomfört och av intervjuerna med kommuntjänstepersoner och med unga själva. På det stora hela stämmer bilden väl överens med den bild som trädde fram i myndighetens tidigare tematiska analys av levnadsvillkoren för unga med funktionsnedsättning (Ungdomsstyrelsen 2012).

Etablering i arbetslivet

Tydligast framgår skillnaderna på arbetslivsområdet. Där ser vi både i vår analys av ungdomsenkäten och i intervjuerna med kommuntjänstepersoner och unga själva att unga med funktionsnedsättning möter påtagligt större utmaningar än andra unga. Analyser av ungdomsenkäten visar att unga med funktionsnedsättning har en fördröjd arbetslivsetablering och också en svagare ställning i arbetslivet med fler deltidsanställningar, färre fasta anställningar (gäller främst killar), större erfarenhet av arbetslöshet, längre arbetslöshetstider och större erfarenhet av sjukskrivningar än andra unga.

Vi ser också i ungdomsenkäten att särskilt unga tjejer med funktionsnedsättning i högre grad än andra unga är utsatta för mobbning eller utfrysning på arbetsplatsen. Utöver att det är oroväckande i sig undergräver det också deras förankring i arbetslivet.

Tidigare rapporter har visat att vissa grupper av unga med funktionsnedsättning är särskilt utsatta. Till exempel så tycks de som går i särskolan och de som har nedsatt arbetsförmåga ha särskilt svårt att etablera sig i arbetslivet. Vi vet sedan tidigare att antalet inskrivna på Arbetsförmedlingen som har en funktionshinderskod har ökat under perioden 2011–2016. Ökningen har varit störst bland unga under 30 år och bland utrikes födda (Myndigheten för delaktighet 2016).

Den här utvecklingen är allvarlig av flera skäl. Utöver en ökad risk för att hamna i ekonomiska svårigheter innebär en svag förankring i arbetslivet en ökad risk för ohälsa samt för känslor av oro och försämrad livskvalitet, inte minst bland unga (Nordström Skans 2005, Olofsson & Wadensjö 2007).

Etablering i samhällslivet

Bilden är inte lika entydig på samhällslivsområdet. Analysen av ungdomsenkäten visar att könsskillnaderna är större än skillnaderna utifrån funktionsförmåga. Ett undantag är att unga tjejer med funktionsnedsättning i större utsträckning än andra unga har avstått från fritidsverksamhet för att verksamheten varit otillgänglig för dem.

Samtidigt pekar intervjuerna med kommunerna och med unga själva på att vissa unga med funktionsnedsättning har sämre villkor än andra unga med funktionsnedsättning. Det gäller till exempel unga med intellektuella funktionsnedsättningar och vissa unga med psykiska funktionsnedsättningar. Att de skillnaderna inte uppmärksammas i analysen av ungdomsenkäten beror på att det materialet inte tillåter att vi bryter ut enskilda undergrupper av unga med funktionsnedsättning. Intervjuerna med kommunerna och med unga själva har varit värdefulla för att uppmärksamma de skillnader som den statistiska analysen inte kunnat identifiera.

Det är tänkbart att även unga med fysiska funktionsnedsättningar kan vara en särskilt utsatt grupp i vissa avseenden men de berördes förvånansvärt sällan i intervjuerna.

Samordning och helhetsgrepp kan förbättras

Myndighetens bedömning utifrån intervjuerna med kommunerna och tidigare kunskap är att goda insatser görs i kommunerna för att främja en varaktig etablering i arbetslivet för unga med funktionsnedsättning, men att insatserna behöver samordnas bättre än i dag. Ofta finns vissa, men inte alltid tillräckliga, samordnings- och samverkansstrukturer uppbyggda för att främja etablering i arbetslivet.

Insatser för att främja etablering i samhällslivet är dock inte lika väl integrerade i arbetet. Det finns också stora skillnader i vilka insatser olika grupper får ta del av och vi kan konstatera att vissa grupper av unga med funktionsnedsättning inte fångas upp av befintliga system och därigenom inte får ta del av insatser. Myndigheten ser här möjligheter till ett mer effektivt resursutnyttjande.

De unga vi intervjuat ger uttryck för att de ofta är nöjda med de specifika insatser de deltar i, inte minst för att de där bemöts av kompetent personal som förstår deras situation och behov. Samtidigt delar de unga vår bild av att samordningen ibland brister.

Ett återkommande önskemål från kommunerna är att myndighetskontakter bör samordnas bättre än i dag. Det är, säger de som uttalat sig för studien, både kontraproduktivt och förvirrande att få olika besked från olika aktörer.

Kommunerna ser även att deras arbete för att långsamt och tålmodigt stärka ungas självförtroende och förmågor ibland undergrävs av andra aktörers agerande. Här nämns särskilt Försäkringskassans bedömningar av bristande arbetsförmåga. En tydligare samordning och en förbättrad kommunikation med de unga själva skulle kunna motverka den problematiken.

Behovet av bättre samordning har även konstaterats av andra aktörer, till exempel av Samordnaren för unga som varken arbetar eller studerar (SOU 2017:9).

Mer kunskap behövs

Myndigheten ser indikationer på att kunskapen om villkoren för unga med funktionsnedsättning brister på flera områden. Återkommande i de intervjuer myndigheten gjort med kommunerna är att allmänhet och tjänstepersoner som möter gruppen, men som inte arbetar specifikt gentemot personer med funktionsnedsättning, saknar förståelse för hur det är att leva med en funktionsnedsättning, och att den bristande förståelsen kan skapa en utsatthet hos unga med funktionsnedsättning.

Även arbetsgivare, såväl kommunala som privata, saknar enligt kommundienstpersonerna tillräcklig kunskap om hur en bäst främjar etablering av unga med funktionsnedsättning. Det gäller både hur en bäst integrerar personer med funktionsnedsättning på en arbetsplats och vilka lagar och regler som gäller för att anställa en person med funktionsnedsättning. Till exempel så uttrycks en oro för turordningsreglerna i lagen om anställningsskydd (SFS 1982:80), där arbetsgivare sägs efterlysa sådana undantag i turordningsreglerna som i stor utsträckning redan finns.¹⁸

Vidare konstaterar myndigheten att de kommundienstpersoner som intervjuats inte noterat de skillnader i villkor för unga tjejer och unga killar med funktionsnedsättning som vi ser i våra analyser av ungdomsenkäten (kapitel 2 ovan, Ungdomsstyrelsen 2012). Även regeringen har konstaterat betydande skillnader, bland annat i propositionen till ny funktionshinderspolitik (prop. 2016/17:188). Det kan inte uteslutas att de tolv kommuner som ingår i studien utgör undan-

¹⁸ Undantag från turordningsreglerna kan göras för personer som anställts med särskilt anställningsstöd (SFS 2015:503) i skyddat arbete eller med lönebidrag för utveckling i anställning (SFS 2017:462). Även de nya förenklade lönesubventioner som föreslagits av regeringen hösten 2017 ska medge undantag från turordningsreglerna. Samtidigt ska noteras att det finns ett förstärkt skydd för arbetstagare med nedsatt arbetsförmåga som har beretts arbete med anledning av funktionshindret, se 23 § i lagen om anställningsskydd (SFS 1982:80). Det tycks dock som att både kommundienstpersoner som arbetar för att främja arbetslivsetableringen för unga med funktionsnedsättning och arbetsgivare saknar tillräcklig kunskap om vilka regler som gäller.

tag, men mer troligt är att befintliga skillnader inte uppmärksammas i tillräckligt hög grad. Även här finns utrymme att utveckla både kunskapen och ungdomsperspektivet i kommunernas verksamheter.

Myndigheten konstaterar att det verktyg som vi utvecklat för lokal och regional uppföljning av ungdomspolitiken, Lupp, ofta fungerar som ett bra stöd för kommunerna. Enligt en tidigare utvärdering menar 86 procent av de lokalt ansvariga för Lupp att undersökningen har bidragit till förändringar av den lokala ungdomspolitiken (Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor 2014b). Myndigheten bedömer att Lupp kan fungera väl också för att främja ökad kunskap om villkoren för unga med funktionsnedsättning i enskilda kommuner.

Utöver det ser myndigheten ett behov av intensifierade nationella satsningar för att öka kunskapen hos kommuner, arbetsgivare och nationella aktörer. Dessutom skulle ett nationellt stöd med till exempel översatt informationsmaterial kunna underlätta arbetet att nå ut till underrepresenterade grupper som nyanlända och utrikes födda med funktionsnedsättning – ett behov som kommunerna själva identifierat.

Etableringen i samhällslivet eftersatt

Att döma av intervjuerna med kommunerna är ansträngningarna för att främja etablering i samhällslivet för unga med funktionsnedsättning eftersatta i jämförelse med ansträngningarna att främja etablering i arbetslivet. Dels tycks det finnas mindre resurser för det arbetet, dels saknas det både kunskap och samstämmighet om vilka arbetsmetoder som bäst främjar etablering i samhällslivet för gruppen. Som konstaterades ovan tycks ansträngningar för att främja etablering i samhällslivet inte heller vara tillräckligt integrerade i kommunernas övriga verksamheter för att stödja unga med funktionsnedsättning.

Ett exempel på bristande kunskap och samstämmighet är att det råder delade meningar bland kommunerna om ifall etablering i samhällslivet för unga med funktionsnedsättning bäst främjas genom separata lösningar, anpassade efter specifika behov, eller genom

integration i ordinarie verksamhet riktad till unga generellt. Den bild myndigheten får är att kommunerna tenderar att hålla integration högt men i praktiken främst utvecklar och tillhandahåller separata verksamheter.¹⁹

Ett annat exempel är att det finns goda exempel på verksamhet för att främja etablering i samhällslivet, men att metoder och mål skiljer sig avsevärt från kommun till kommun. Det står i kontrast till arbetet för att främja etablering i arbetslivet, där en större samstämmighet råder om framgångsfaktorer och om hur en bäst främjar gruppens etablering, bland både kommunala och nationella aktörer.

Myndigheten ser här möjlighet att stärka kommunernas insatser för att främja en stabil etablering i samhällslivet för unga med funktionsnedsättning och bedömer att nationella aktörer kan spela en viktig roll i de ansträngningarna. Både utökade resurser och ett bättre kunskapsläge behövs.

Oklar bild av utsatthet i integrerade verksamheter

Myndigheten konstaterar också att den bild av ungas utsatthet i integrerade verksamheter som kommunerna ger avviker både från den bild som unga själva förmedlar och från den bild som MUCF har sedan tidigare. De kommuner som vi intervjuat säger generellt att integrerade verksamheter har fungerat bättre än de väntade sig innan de provade. De upplever att farhågor om mobbning, kränkningar och känslor av otrygghet hos unga med funktionsnedsättning ofta kommer på skam.

19 Detta resultat skiljer sig från vad tidigare studier visat. I en studie av MFD, dåvarande Handisam, uppgav hälften av kommunerna att de främst arbetade för att främja integrerade verksamheter och endast en av tio kommuner uppgav sig arbeta med separata verksamheter som främsta strategi (Handisam 2012). Även en tidigare studie av MUCF har visat att en större andel kommuner arbetar med integrerade än med separerade lösningar, även om skillnaden här inte var lika stor som i Handisams studie (Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor 2014a). MUCF kan inte uttala sig om skillnaderna mellan årets studie och tidigare studier återspeglar reella skillnader eller om de i stället är ett uttryck för skillnader i undersökningsmetod.

I intervjuerna med unga, se kapitel 4, framkommer tvärtom både en påtaglig oro och starka önskemål om separata verksamheter. Flera unga ger uttryck för att möjligheter till identifikation är viktiga och att de känner sig mer avslappnade när de umgås med andra som delar deras egna upplevelser och förstår hur det är att leva med en funktionsnedsättning. Även i andra studier av MUCF har unga delat med sig av liknande reflektioner (Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor 2016c).

Bilden kompliceras av uppgifter från MUCF:s ungdomsenkät och andra studier. I vår tidigare tematiska analys av ungas fritid och organisering samt i vår kartläggning av öppen fritidsverksamhet konstaterades att en tredjedel unga med funktionsnedsättning oroar sig för dåligt bemötande i integrerade fritidsverksamheter (Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor 2014a, 2016c). Samtidigt ser vi i årets analys av ungdomsenkäten, se kapitel 2, att det är mycket ovanligt att unga med funktionsnedsättning faktiskt upplevt kränkande behandling i samband med sådan verksamhet.

MUCF konstaterar ett behov av både separat och integrerad verksamhet. Samtidigt tycks kunskapsläget oklart. Vi ser att såväl unga som kommundienstpersoner oroar sig för att integrerade verksamheter kan leda till kränkningar och negativa upplevelser hos unga med funktionsnedsättning, men vi har också indikationer på att sådana kränkningar de facto är ovanliga. Om skillnaden beror på att unga som oroar sig undviker att delta i relevanta verksamheter eller om det beror på att oron är överdriven kan vi inte uttala oss om.

KAPITEL 6

Bedömningar och förslag

I det här avslutande kapitlet presenterar myndigheten sina bedömningar och förslag på hur etablering i arbets- och samhällslivet för unga med funktionsnedsättning kan förbättras. Resultatsammanställningen i kapitel 5 visar att stora behov finns. Här presenteras två förslag utifrån myndighetens bedömning av vad som behöver prioriteras särskilt. Myndighetens förhoppning är att även andra identifierade behov kan ligga till grund för reformer och kunskapsutveckling.

Ge kommunerna ansvar att samordna insatser för att främja arbetslivsetablering av unga med funktionsnedsättning

Myndighetens bedömning

Samordningen av insatser för att främja arbetslivsetableringen för unga med funktionsnedsättning brister. Olika aktörer har i dag ansvar för olika grupper av unga med funktionsnedsättning, vissa unga med funktionsnedsättning glöms dessutom bort. Myndigheten ser också indikationer på att olika aktörer arbetar på olika sätt och ibland ger motstridiga budskap till de unga som berörs. Detta motverkar en framgångsrik arbetslivsetablering för gruppen. Myndigheten bedömer att ett samlat ansvar för samordning och stöd bättre kan främja en god och varaktig etablering i arbetslivet för unga med funktionsnedsättning och att Sveriges kommuner är bäst lämpade att bära det ansvaret.

Myndigheten föreslår

- att en särskild utredare ges i uppdrag att utreda hur kommunerna kan ges ansvar att erbjuda ett samordnat stöd till unga med funktionsnedsättning i syfte att främja deras etablering i arbetslivet. Stödet ska vara uppsökande och ge unga med funktionsnedsättning en enskild kontaktperson som kan samordna insatser, främja samordning av myndighetsbedömningar samt lära känna och följa den unge genom processen. Stödet ska också fungera som en resurs för arbetsgivare som vill anställa eller har anställt en ung person med funktionsnedsättning
- att ansvaret för det förstärkta stödet ska organiseras inom ramarna för de förstärkta en-väg-in-verksamheter som föreslås i delrapport Fokus 17:1 av denna studie. Sådana en-väg-in-verksamheter ska ges i uppdrag att bygga upp funktionshinderskompetens för att kunna identifiera behov även hos unga med funktionsnedsättning som inte har rätt till insatser enligt lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade
- att det i uppdraget även ska ingå att utreda hur tillräcklig och långsiktig finansiering för kommunernas utökade ansvar kan säkerställas.

Motivering

Unga med funktionsnedsättning har på flera sätt sämre levnadsvillkor än andra unga. Som grupp betraktat har de en fördröjd etablering och en svagare ställning i arbetslivet. De har en större andel deltidsanställningar, mindre andel fasta anställningar, större erfarenhet av arbetslöshet, längre arbetslöshetstider och större erfarenhet av sjuk-skrivningar än andra unga.

Stora insatser görs redan i dag för att främja etableringen i arbetslivet för unga med funktionsnedsättning. Olika grupper av unga med funktionsnedsättning ges dock stöd på olika sätt och av olika aktörer och det stöd som ges är inte alltid tillräckligt samordnat, långsiktigt och individanpassat. Dessutom finns indikationer på att vissa unga med funktionsnedsättning glöms bort som en följd av att befintliga system inte är heltäckande.

Myndigheten bedömer att Sveriges kommuner är en lämplig aktör att bära ansvaret för att organisera och samordna ett förstärkt stöd. Det främsta skälet till det är att kommunerna redan i dag gör omfattande insatser för att främja gruppens arbetslivsetablering, både för unga som bedöms ha rätt till särskilda insatser enligt lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade och för andra unga med funktionsnedsättning. Om samordningsansvaret läggs nära utföraren skapas goda förutsättningar för att vidareutveckla insatserna och att använda resurserna effektivt.

Andra skäl till att kommunerna bör ges ansvaret är att kommunerna ofta har bäst kännedom om lokala förutsättningar. Kommunerna har också, genom att bära ansvaret för försörjningsstödet, starka incitament för att främja arbetslivsetableringen för unga med funktionsnedsättning.

Myndigheten ser indikationer på att arbetsgivares kunskap om villkoren för att anställa personer med funktionsnedsättning, unga eller inte, ibland är otillräcklig. Till exempel tycks kunskapen om turordningsregler och om sjuk- och rehabiliteringsansvar brista. Även kunskap om hur en bäst integrerar unga med funktionsnedsättning i en arbetsgemenskap behöver utvecklas och spridas. Myndigheten ser här ett behov av intensifierade insatser för att öka arbetsgivares kunskap om lagar och regler samt om hur det är att leva med en funktionsnedsättning.

MUCF konstaterar att Myndigheten för delaktighet har fått ett uppdrag att vidta kunskaphöjande åtgärder för att motverka diskriminering av personer med funktionsnedsättning på arbetsmarknaden (regeringsbeslut 2017). MUCF ser ett fortsatt behov av statliga insatser

men bedömer att kommunala förvaltningar ofta utgör en mer naturlig samarbetspart för det lokala näringslivet. Även kommunernas kompetens på området bör därför stärkas.

Myndigheten ser det som centralt att det utökade kommunala ansvaret finansieras fullt ut. Om ansvaret samlas hos kommunerna kan andra aktörers ansvar minskas. Till exempel kan det samordnande och stödjande ansvaret för unga med aktivitetsersättning lyftas från Försäkringskassan. Därigenom frigörs medel som kan delfinansiera kommunernas utökade ansvar, men frågan om finansiering behöver utredas ytterligare.

Ge Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor och Myndigheten för delaktighet i uppdrag att stärka kommunernas arbete för att främja etableringen i samhällslivet för unga med funktionsnedsättning

Myndighetens bedömning

Kommunerna bär i dag ett stort ansvar för att främja etableringen i samhällslivet för unga med funktionsnedsättning. Goda exempel på verksamhet och insatser finns. Samtidigt konstaterar myndigheten att kunskapen kring hur etablering i samhällslivet bäst främjas inte är lika välutvecklad som kunskapen om hur etablering i arbetslivet bäst främjas, varken hos nationella eller hos lokala aktörer. Myndigheten ser här betydande behov av kunskapsutveckling, både kring vilka behov som unga med funktionsnedsättning har och kring vilka arbetsmetoder som bäst främjar en varaktig etablering i samhällslivet för unga med funktionsnedsättning.

Myndigheten föreslår

- att Myndigheten för delaktighet och Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor gemensamt ges i uppdrag att främja tillgången till en meningsfull fritid och ett aktivt samhällsengagemang för unga med funktionsnedsättning
- att det ska göras genom att myndigheterna tillsammans och i samverkan med funktionshindersrörelsen och andra relevanta aktörer tar fram kunskap om hur ungas etablering i samhällslivet bäst främjas samt aktivt sprider kunskap om framgångsfaktorer och goda exempel till Sveriges kommuner
- att kunskapsbildningen och spridningsaktiviteterna särskilt ska uppmärksamma villkor och behov för unga tjejer och unga killar med funktionsnedsättning. Både behov av separat verksamhet och hur verksamhet riktad till alla unga kan tillgängliggöras även för unga med funktionsnedsättning ska beaktas.

Motivering

Insatser för att främja etableringen i samhällslivet för unga med funktionsnedsättning framstår inte som lika väl utvecklade eller underbyggda som insatser för att främja gruppens etablering i arbetslivet. På nationell nivå har stora ansträngningar gjorts för att ta fram kunskap om och främja villkoren för ungas arbetslivsetablering, inklusive för unga med funktionsnedsättning, till exempel genom satsningar som Samordnaren för unga som varken arbetar eller studerar, Delegationen för unga och nyanlända till arbete och Temagruppen Unga i arbetslivet. Motsvarande satsningar har inte gjorts för att ta fram kunskap om eller främja etableringen i samhällslivet för unga generellt eller för unga med funktionsnedsättning.

På kommunal nivå finns goda exempel på insatser för att främja etableringen i samhällslivet för unga med funktionsnedsättning. Större osäkerhet råder dock om framgångsfaktorer och om lämpliga mål och metoder för samhällslivsetablerande insatser än för insatser som syftar till att främja etableringen i arbetslivet. Dessutom finns indikationer på att goda insatser som utvecklas av enskilda kommuner sällan får spridning.

Myndigheten ser behov både av verksamhet som riktar sig specifikt till unga med funktionsnedsättning eller till särskilda grupper av unga med funktionsnedsättning och av att verksamhet riktad till alla unga görs reellt tillgänglig också för unga med funktionsnedsättning. Myndigheten finner stöd för den bedömningen i de inriktningarna för det föreslagna nya nationella målet till ny funktionshinderspolitik, där både behovet av individuellt anpassade stöd och lösningar och principen om universell utformning lyfts fram.

Myndigheten för delaktighet och Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor har omfattande erfarenhet av att främja etableringen i samhällslivet för personer med funktionsnedsättning respektive för unga sedan tidigare. Genom att arbetet görs i samverkan med funktionshindersrörelsen och andra relevanta aktörer säkerställs att den kunskap och de erfarenheter som bärs av unga med funktionsnedsättning själva tas i beaktande.

BILAGA 1

Uppdragsbeskrivning

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) ska under 2016 och 2017 genomföra en tematisk analys av ungas etablering i arbets- och samhällslivet. MUCF ska beskriva och analysera ungas villkor vad gäller etablering i arbets- och samhällslivet samt beskriva nationella och lokala verksamheter som arbetar för att främja ungas etablering. Analysen ska utgå från målet för ungdomspolitiken och genomgående ha ett jämställdhetsperspektiv. Beskrivningen och analysen ska belysa situationen för unga kvinnor och unga män, unga kvinnor och män med funktionsnedsättning samt unga nyanlända kvinnor och män.

I en delrapport ska MUCF beskriva och analysera unga nyanlända kvinnors och mäns villkor vad gäller etablering samt om möjligt beskriva goda exempel. Utifrån analyserna ska förslag lämnas avseende de områden som behöver förbättras. MUCF ska inom ramen för uppdraget inhämta underlag från relevanta myndigheter, Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) och Landsrådet för Sveriges ungdomsorganisationer (LSU).

En delrapport ska lämnas till Regeringskansliet (Utbildningsdepartementet) senast den 30 november 2016. Uppdraget ska redovisas i sin helhet till Regeringskansliet (Utbildningsdepartementet) senast den 30 november 2017.

(regeringsbeslut 2015a)

Referenser

- Arbetsförmedlingen (2016). *Perspektiv på ungdomsarbetslösheten*. Stockholm: Arbetsförmedlingen.
- Barnombudsmannen (2016). *Respekt – Barn med funktionsnedsättning om samhällets stöd*. Stockholm: Barnombudsmannen.
- Blomdahl, U. & Elofsson, S. (2006). *Hur många motionerar/ldrottare för lite och vilka är dom? – en studie av den unga befolkningen i Stockholm, Haninge, Helsingborg, Jönköping och Lidingö*. Stockholm: Stockholms stad – Idrottsförvaltningen, forskningsenheten.
- Blomdahl, U. & Elofsson, S. (2011). *Idrott och motion bland ungdomar i särskolan – en studie av ungdomar i särskolan i Stockholm, Haninge, Jönköping och Tyresö i jämförelse med de ungdomar som inte går i särskolan*. Stockholm: Stockholms universitet.
- Blomdahl, U., Elofsson, S., Åkesson, M. & Lengheden, L. (2014). *Segrar föreningslivet? – en studie av svenskt föreningsliv under 30 år bland barn och unga*. Stockholm: Stockholms stad – Idrottsförvaltningen, forskningsenheten.
- Ds 2008:23 FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Stockholm: Regeringskansliet.
- Engdahl, M. & Forslund, A. (2015). *En förlorad generation? – en ESO-rapport om ungas etablering på arbetsmarknaden*. Stockholm: Fritzes.
- Frey, G. C., Stanish, H. I. & Temple, V. A. (2008). Physical activity of youth with intellectual disability: Review and research agenda. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 25(2), 95–117. Refererad i Blomdahl & Elofsson 2011.
- Handisam (2011). *Vad gör myndigheter för att anställa personer med funktionsnedsättning?* Stockholm: Handisam.
- Handisam (2012). *Hur är läget i kommunerna?* Stockholm: Handisam.
- Handisam (2014). *Barn och unga med funktionsnedsättning. En beskrivning av deras vardag*. Stockholm: Handisam.
- Järnbert, M. (2015). *Valdeltagande bland personer med funktionsnedsättning*. Stockholm: Statistiska centralbyrån (SCB).

- Lengheden, L., Elofsson, S. & Blomdahl, U. (2015). *Ung livsstil bland ungdomar i grund- och gymnasiesärskolan – en studie av ungdomar i Haninge, Jönköping och Stockholm i jämförelse med ungdomar som inte går i särskolan*. Stockholm: Stockholms stad – Idrottsförvaltningen, forskningsenheten.
- Myndigheten för delaktighet (2016). *Utvärdering och analys av funktionshinderspolitiken 2011–2016: redovisning av regeringsuppdrag om ett samlat uppföljningssystem för funktionshinderspolitiken*. Sundbyberg: Myndigheten för delaktighet.
- Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2014a). *Fokus 14 – Ungas fritid och organisering*. Stockholm: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.
- Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2014b). *Lupp på allas läpp. Utvärdering av Lupp 2010–2013*. Stockholm: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.
- Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2016a). *Fokus 16:1 – Unga nyanländas etablering. Kartläggning av etableringsuppdraget*. Stockholm: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.
- Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2016b). *Fokus 16:2 – Unga nyanländas etablering. Verksamhetsexempel och ungas röster*. Stockholm: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.
- Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2016c). *Kartläggning av öppen fritidsverksamhet. En nationell bild och faktorer som påverkar deltagande*. Stockholm: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.
- Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2017a). *Nya nyanser av UVAS – Ungas övergång från gymnasiesärskolan till arbetslivet*. Stockholm: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.
- Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2017b). *Ung idag 2017 – en beskrivning av ungas levnadsvillkor*. Stockholm: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF).
- Nordström Skans, O. (2005). Har ungdomsarbetslösheten långsiktiga effekter? *Arbetsmarknad & Arbetsliv*, 3.
- Olofsson, J. (2014). *Den långa vägen till arbetsmarknaden – om unga utanför*. Lund: Studentlitteratur.
- Olofsson, J. & Wadensjö, E. (2007). Ungdomar, utbildning och arbetsmarknad i Norden – lika men ändå olika. Stockholm: Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap. Refererad i Ungdomsstyrelsen (2013). *Unga med attityd*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Rapport från riksdagen (2017). *Vägen till arbete för unga med funktionsnedsättning – en uppföljning och utvärdering*. 2017/18:RFR2.
- Regeringens proposition 2013/14:191 *Med fokus på unga – en politik för goda levnadsvillkor, makt och inflytande*.

- Regeringens proposition 2016/17:188 *Nationellt mål och inriktning för funktionshinderspolitiken.*
- Regeringsbeslut (2015a). 3.1.A.1 Tematisk analys av ungas etablering i arbets- och samhällslivet. *Regleringsbrev för budgetåret 2016 avseende Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor 2015-12-18, U2014/07165/UF, U2015/00842/UF, U2015/01238/UF m.fl.*
- Regeringsbeslut (2015b). 3.1.A.3 Fördjupad analys av ungas övergång mellan skola och arbetsliv. *Regleringsbrev för budgetåret 2016 avseende Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor 2015-12-18, U2014/07165/UF, U2015/00842/UF, U2015/01238/UF m.fl.*
- Regeringsbeslut (2015c). *Uppdrag om kommunikationsatsning om rättigheter för personer med funktionsnedsättning 2015-04-01, S2015/2415/FST.*
- Regeringsbeslut (2017). *Uppdrag till Myndigheten för delaktighet om särskilda insatser för att motverka diskriminering av personer med funktionsnedsättning på arbetsmarknaden, 2017-08-24, Ku2017/01799/DISK.*
- SFS 1982:80 *Lag (1982:80) om anställningsskydd.*
- SFS 1993:387 *Lag (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade.*
- SFS 2015:503 *Förordning (2015:503) om särskilt anställningsstöd.*
- SFS 2017:462 *Förordning (2017:462) om särskilda insatser för personer med funktionsnedsättning som medför nedsatt arbetsförmåga.*
- Socialstyrelsen (2005). *Ta ansvar för samverkan! Helhetsperspektiv på samhällsstöd till barn och unga med funktionshinder – en idéskrift.* Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen (2010). *Social rapport 2010.* Stockholm: Socialstyrelsen.
- SOU 2013:74 *Unga som varken arbetar eller studerar – statistik, stöd och samverkan. Slutbetänkande av Utredningen om unga som varken arbetar eller studerar.* Stockholm: Fritzes.
- SOU 2017:9 *Det handlar om oss. Delbetänkande från Samordnaren för unga som varken arbetar eller studerar.*
- Temagruppen Unga i arbetslivet (2012). *Orka jobba.* Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Temagruppen Unga i arbetslivet (2013). *Tio orsaker till avhopp.* Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Temagruppen Unga i arbetslivet (2014). *Möt mig där jag är.* Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Temagruppen Unga i arbetslivet (2016). *Gräv där du står – Exempel och lärdomar från ESF-projekt i Sysselsättningsinitiativet för unga.* Stockholm: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.
- Temagruppen Unga i arbetslivet (2017). *Tid för aktivitetsersättning för unga! Sammanfattning av studier, relevanta perspektiv och erfarenheter från socialfondsprojekt.* Stockholm: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.

Ungdomsstyrelsen (2010). *Hon hen han. En analys av hälsosituationen för homosexuella och bisexuella ungdomar samt för unga transpersoner*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Ungdomsstyrelsen (2012). *Fokus 12. Levnadsvillkor för unga med funktionsnedsättning*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Westling, F. (2013). *Förutsättningar i arbetslivet – en undersökning om diskriminering på arbetsmarknaden och arbetsituationen för personer med funktionsnedsättning*. Stockholm: Statistiska centralbyrån och Arbetsförmedlingen.

Westling, F. (2016). *Situationen på arbetsmarknaden för personer med funktionsnedsättning 2015*. Stockholm: Statistiska centralbyrån.

Elektroniska referenser

Försäkringskassan, www.forsakringskassan.se

Myndigheten för delaktighet, www.mfd.se

Sveriges Kommuner och Landsting, www.skl.se

Ung idag, www.ungidag.se

Valmyndigheten, www.val.se

Vi tar fram kunskap om ungas levnadsvillkor

och om det civila samhällets förutsättningar

Vi ger stöd till föreningsliv, kommuner

och internationellt samarbete

Distribution MUCF
Box 17801, 118 94 Stockholm
Tfn: 08-566 219 00
e-post: info@mucf.se
webbplats: www.mucf.se
www.facebook.com/mucf.se
www.twitter.com/ungciv